

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleša Komljenovič

Vsakdanje življenje enostarševskih družin

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleša Komljenovič

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Švab

Vsakdanje življenje enostarševskih družin

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Za ažurno dopisovanje in strokovno pomoč pri izdelavi diplomske naloge se iskreno zahvaljujem mentorici dr. Alenki Švab.

Prav tako se zahvaljujem vsem sodelujočim staršem, ki so z menoj delili svojo življenjsko izkušnjo.

Posebna zahvala gre tudi mojim najbližjim, posebej teti Livi in fantu Janiju.

Vsakdanje življenje enostarševskih družin

Naloga se ukvarja z opredeljevanjem in raziskovanjem vsakdanjega življenja enostarševskih družin. Enostarševske družine so danes najhitreje rastoča oblika družine v Sloveniji in najpogosteje nastanejo kot posledica razveze ali ločitve. V večji meri prevladujejo materinske enostarševske družine, postopoma se veča tudi delež očetovskih enostarševskih družin. V teoretskem delu diplomske naloge so predstavljeni trendi spreminjanja družinskih struktur in pojav pluralizacije družinskih oblik. Zatem sledi opredelitev značilnosti enostarševskih družin in delitev glede na vzrok nastanka. V nadaljevanju sta predstavljena delež in položaj enostarševskih družin v Sloveniji. V zadnjem teoretskem delu so obravnavani trije relevantni vidiki življenja v enostarševskih družinah. Poleg usklajevanja družinskega in delovnega življenja sta izpostavljeni socialna ranljivost in socialna izključenost, v povezavi s tematiko socialnih omrežij enakega tipa družine. V empiričnem delu je pozornost posvečena raziskovanju materialnega statusa družin in podpornih mrež, ki se jih starši poslužujejo. Poleg slednjih dveh vidikov raziskuje tudi vidik usklajevanja dela in družine. Na osnovi teoretskega pregleda literature in empirične raziskave so v zaključku povzete sklepne ugotovitve diplomske naloge.

Gljučne besede: družina, pluralizacija družinskega življenja, enostarševska družina, materialni status, usklajevanje, podporne mreže.

Everyday life of single-parent families

This work concerns the definition and research of the everyday life of single-parent families. Such families in Slovenia are the most rapidly increasing form of domestic structure, most often due to either separation or divorce. The greater part consists of matriarchal single-parent families but, of late, patriarchal single-parent families are on the increase. The theoretical segment of this work presents the trends of changing families structures and the appearance of the pluralisation of family forms. It is followed by categorisation of single-parent families in Slovenia in terms of characteristics and the cause of their occurrence. The final theoretical part concerns three relevant aspects of living within a single-parent family. In the forefront it deals with social vulnerability and exclusion, coupled with the problems of coordinating private and professional existence and the topic about social networking of similar types of families. The empirical part of this work focuses on the maternal welfare of such families and the support structures the parents make use of, in addition to the afore mentioned problem of existing both within a family and a professional environment. In closing, the conclusions of this work are summarized according to the literature based theoretical segment and the empirical research.

Key words: family, pluralisation of family forms, single-parent family, material status, coordination, social networking.

KAZALO

1 UVOD	6
2 DRUŽINSKI TRENDI POZNE MODERNOSTI	8
2.1 PLURALIZACIJA DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA IN DRUŽINSKIH OBLIK	8
3 ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE	14
3.1 ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE GLEDE NA VZROK NASTANKA	16
3.1.1 <i>Enostarševske družine kot posledica razveze zakonske zveze ali ločitve</i>	16
3.2 DELEŽ IN POLOŽAJ ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN V SLOVENIJI	21
3.3 SOCIALNA RANLJIVOST IN SOCIALNA IZKLUČENOST ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN	23
3.4 USKLAJEVANJE DRUŽINSKEGA IN DELOVNEGA ŽIVLJENJA ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN	25
3.5 SOCIALNA OMREŽJA	26
4 EMPIRIČNI DEL	30
4.1 RAZISKOVALNI PROBLEM	30
4.2 METODOLOGIJA	31
4.2.1 <i>Vrsta raziskave</i>	31
4.2.2 <i>Vzorec</i>	32
4.2.3 <i>Zbiranje podatkov in izvedba</i>	32
4.3 ANALIZA IN INTERPRETACIJA ZBRANIH PODATKOV	32
4.3.1 <i>Demografski podatki</i>	33
4.3.2 <i>Enostarševski status</i>	35
4.3.3 <i>Materialni standard</i>	44
4.3.4 <i>Vsakdanje življenje</i>	50
4.3.5 <i>Podporne mreže</i>	52
4.3.6 <i>Usklajevanje dela in družine</i>	57
4.3.7 <i>Prostočasne aktivnosti</i>	59
4.3.8 <i>Razmerje med materialnim statusom, usklajevanjem dela in družine ter prostim časom</i>	61
4.4 GLAVNE UGOTOVITVE RAZISKAVE	62
5 SKLEP	66
6 LITERATURA	68
PRILOGA	72
<i>PRILOGA A: Vprašanja za delno strukturiran intervju</i>	

1 UVOD

Družinsko življenje se v zadnjih nekaj desetletjih zelo spreminja. Strukturne spremembe družine so sprva vodile k tezam o krizi družine, danes pa se interpretirajo kot kazalniki uspešnega prilagajanja družini na spremenjene družbene razmere. Družinski odnosi se urejajo s sporazumi in dogovori, le-ti pa se lahko preoblikujejo, dopolnjujejo ali razvezujejo. Raznoverstnost družinskih oblik je danes vse večja. Izraža se v soobstoju različnih družinskih oblik in načinov družinskega življenja glede na odločitve posameznika (Ule in Kuhar 2003). Med opaznejšimi trendi spreminjanja družinskega življenja je porast števila enostarševskih družin, o katerih pišem v svoji diplomski nalogi. Enostarševske družine so danes najhitreje rastoča oblika družine v Sloveniji. So realnost današnjega časa in le še ena izmed oblik vsakdanjega družinskega življenja in načina življenja.

Izhodišče diplomske naloge je opredeljevanje in raziskovanje **vsakdanjega življenja enostarševskih družin**. Znotraj opredeljevanja in raziskovanja vsakdanjega življenja enostarševskih družin me zanimata predvsem dva vidika. Materialni vidik in vidik razpoložljivosti podpornih mrež enostarševskih družin. Poleg slednjih raziskujem tudi strategije, ki jih starši v enostarševskih družinah izoblikujejo v vsakdanjem življenju, še posebej v usklajevanju dela, družine in skrbi za otroke. V diplomski nalogi izhajam iz prepričanja, da je kvaliteta družinskega življenja pomembnejša od same družinske strukture, kar potrjuje tudi večina intervjuvancev.

Diplomska naloga je strukturno razdeljena na dva dela. V prvem, teoretskem delu izpostavim trende spreminjanja družinskih struktur in pojav pluralizacije družinskih oblik. V nadaljevanju sociološko opredeljujem pojem družina: kaj pravzaprav družina je, glede na vseobsegajoče definicije, opredelitve in trende spreminjanja. Ena izmed družinskih oblik je tudi enostarševska družina. Tej se posvetim v naslednjem poglavju. Na kratko opredelim njene značilnosti skozi različne aspekte. Enostarševske družine razdelim glede na vzrok nastanka, natančneje kot posledico razveze oziroma ločitve. V omenjenem delu jih še podrobneje razdelim glede na skrbništvo do otrok. V nadaljevanju predstavim delež in položaj enostarševskih družin v Sloveniji. Ker enostarševske družine sodijo med socialno bolj ranljive skupine, ki se pogosteje soočajo z ekonomskimi težavami in socialno izključenostjo (Rener

1995, 21) posebej izpostavim in opredelim socialno ranljivost in socialno izključenost enostarševskih družin. Naslednji vidik, ki me zanima je, usklajevanje družinskega in delovnega življenja ter tema socialnih omrežij, saj socialne opore enostarševskih družin predstavljajo pomemben vir, na katerega se starši lahko obrnejo, kadar potrebujejo konkretne oblike pomoči, od finančne do emocionalne (Narat in drugi 2011, 11).

V drugem, empiričnem delu diplomske naloge pozornost usmerim v analizo in interpretacijo različnih vidikov vsakdanjega življenja v enostarševskih družinah. Skozi vnaprej pripravljen okvirni vprašalnik raziskujem, kakšno je vsakdanje življenje enostarševskih družin – kakšen je njihov materialni položaj, ali je slabši oziroma boljši kot pred nastankom enostarševske družine, katere so prednosti in slabosti življenja v enostarševski družini, s katerimi problemi se posamezniki soočajo v vsakdanjiku, na kakšne probleme naletijo pri usklajevanju dela in družine. Zanima me tudi, kako široko socialno omrežje imajo, na koga se obračajo, ko potrebujejo pomoč pri reševanju vsakdanjih vprašanj in kdo jim to pomoč nudi. Kot zadnje me zanima, ali so zadovoljni s kvaliteto preživljanja prostega časa ter ali sploh razpolagajo z dovolj prostega časa zase (imajo torej čas za zadovoljevanje svojih potreb).

Skozi celotni empirični del naloge strukturirano preverjam več smiselnih raziskovalnih vprašanj (RV).

RV1: S katerimi težavami se starši enostarševskih družin soočajo pri vsakdanjem usklajevanju obveznosti?

RV2: Kako starši v enostarševskih družinah usklajujejo družinsko in delovno življenje?

RV3: Kakšna je vloga ter vpliv podpornih mrež pri enostarševskih družinah?

RV4: Katere so najpogosteje uporabljene podporne mreže?

RV5: Ali je finančni in materialni položaj enostarševskih družin v primerjavi s preteklimi dvostarševskimi družinami slabši/boljši?

RV6: Ali materialni status enostarševskih družin vpliva na kvaliteto preživljanja prostega časa?

Diplomsko nalogo zaključim z razpravo o najpomembnejših ugotovitvah analize vsakdanjega življenja enostarševskih družin in odgovorim na zastavljena raziskovalna vprašanja, postavljena v uvodnem delu.

2 DRUŽINSKI TRENDI POZNE MODERNOSTI

2.1 Pluralizacija družinskega življenja in družinskih oblik

Od vseh sprememb, ki pretresajo življenje danes, so za ljudi najpomembnejše spremembe vsakdanjega življenja: to so seksualnost, ljubezen, partnerstvo, odnosi in starševstvo. Obenem pa se velike družbene spremembe vedno odlikavajo tudi v spremembi intimnega in **družinskega sveta** (Beck-Gernsheim v Ule in Kuhar 2003, 49). Na področju družinskega življenja je zaznati velike spremembe tako v svetu kot v Sloveniji.

»Pluralizacija družinskih oblik pomeni soobstoj različnih oblik in načinov življenja glede na odločitve posameznikov. Pri tem ni pomembno, ali je način družinskega življenja produkt lastnih preferenc ali pa vsiljen z določenimi dogodki ali razmerami« (Švab 2001, 80).

Spremembe, do katerih prihaja v družinskem svetu, so tako vse od konca 2. svetovne vojne veljale kot govorica o krizi družine, medtem ko sedaj, v strokovnih krogih, prevladujejo manj ideološko obremenjene razprave o *spremembah družinskega življenja* (Rener 1995, 18).

V zadnjih nekaj desetletjih se je družinsko življenje korenito spremenilo in s tem posledično tudi družinske oblike, ki so se silno pluralizirale. Do ključnih sprememb v družini in družinskem življenju je prišlo v šestdesetih letih, nastale pa naj bi kot posledica vse večjega vključevanja žensk na trg delovne sile, upadanja števila rojstev, naraščanja števila razvez ter povečanje števila **enostarševskih družin**.

Demografska statistika je ena prvih ugotavljala spremembe v družinskemu življenju. Spremembe v družinskem življenju so analizirali na podlagi sledečih statističnih parametrov:

- spremembe oblik in kompozicije družine,
- maritalne spremembe,
- rodnostne spremembe in
- širše societalne in demografske spremembe (Švab 2001, 59).

Pri tej vrsti zbiranja so nastopile težave, tako zaradi problema uhajanja podatkov o določenih družinskih oblikah, mešanja različnih načinov življenja znotraj dane družinske oblike, kot tudi problema različnih kulturnih razlik (Švab 2001, 58).

Spremembe družin po obliki v pozni modernosti zajemajo pluralizacijo družinskih oblik in zmanjševanje števila družinskih članov. S pluralizacijo družinskih oblik nastajajo nove družinske oblike, kot so istospolne družine, kohabitacije, ločene družine itd. Prav tako se spreminjajo strukturni deleži različnih družinskih oblik, zmanjšuje se delež nuklearnih družin, narašča število enostarševskih, istospolnih in reorganiziranih družin itn. Proces pluralizacije družinskih oblik povezujemo s spremembami, kot so upad števila formalnih zakonskih zvez, večanje števila kohabitacij, večanje števila razvez in otrok, rojenih izven zakonske zveze. S pluralizacijo družinskih oblik je povezano tudi spreminjanje in pluraliziranje življenjskih potekov ter spreminjanje družinskih vrednot. Podaljšuje se obdobje prehoda iz družine orientacije v družino prokreacije ter obdobje »praznega gnezda«. Tako družinska oblika, ki smo jo poznali v postmodernosti, izgublja pomen in se umika družinski pluralizaciji in pluralizaciji življenjskih stilov (Švab 2001, 41–43; Ule in Kuhar 2003, 49; Renner 1995).

Spremembe v družini v zadnjih dvajsetih ali tridesetih letih razumemo kot postopno deinstitutionaliziranje družine, kjer prihaja do zmanjševanja pomena zakona in družine, nikakor pa ne kot izginjanje družine. Dogaja se predvsem naslednje:

- vedno večje je število reorganiziranih družin,
- biološko starševstvo vse bolj nadomešča socialno starševstvo,
- rojstvo otroka ni več vezano na partnersko zvezo ali vzpostavljanje zakonske zveze skupnosti, gre za zavestno odločitev za enostarševsko družinsko skupnost,
- partnerja se zavestno odločata za življenjski stil brez otrok (Beck in Beck-Gernsheim v Ule in Kuhar 2003, 54).

Deinstitutionaliziranje družine torej predstavlja izgubo ključnega monopolnega položaja zakona in družine, s tem pa se odpirajo nova vrata za alternative. Naraslo je število ločitev, ponovnih porok, vedno bolj pa se povečuje tudi število samskih (Ule in Kuhar 2003, 55).

Kot glavni dejavnik sprememb v družinskem življenju se v različnih literaturah avtorji sklicujejo na pojav ekonomske neodvisnosti žensk ter posledično težnjo po enakopravnosti med spoloma. Ključnega pomena igra ženska ekonomska vloga v družini, vloga gospodinje pa ostaja ista. Zatorej ima sodobna ženska sedaj dvojno obremenitev, vlogo mame in vlogo karieristke obenem.

Vse spremembe so v temelju pretresle vsebino in obliko zasebnega življenja, predvsem institucijo klasične meščanske jedrne družine. Družina bioloških staršev in otrok je bila v moderni razglašena kot »popolna družine«, vsa odstopanja od take skupnosti pa so bila definirana kot »nepopolna družina. »Popolnost« jedrne družine ni več ideal, »nepopolna« starševstva pa niso več nujno občutena kot nekaj negativnega ali kot izhod v sili (Ule in Kuhar 2003, 49–55).

Pomembna razlika med družinami, ki bolj ali manj funkcionirajo, se ne nanaša na vprašanje, kdo tvori družino, temveč na kakovost odnosov in sposobnost adaptacije v družini – torej na kakovost procesov v družini, na katere moramo gledati skozi socialni in razvojni kontekst (Poljšak Škraban 2007).

Posamezniki se osvobajajo tradicionalnih vezi in odvisnosti, po drugi strani pa postajajo bolj kot v predmodernej družbi odvisni od pritiskov drugih družbenih institucij, od trga delovne sile, izobraževalnega sistema, sistemov socialnega varstva, sistemov socialnega zavarovanja in drugih (Beck v Ule 1993, 74).

Družina postaja vse bolj raznolika, ne samo po obliki, ampak tudi po načinu družinskega življenja. Temu primerno jo je vse težje opredeliti, s tem pa sovпада tudi nastanek raznovrstnih tipov družin ter različnih definicij pojma družina. Renner navaja, da je definicija družine pomembna zato, »ker deluje preskriptivno, ker predstavlja neke vrste "družbeni napotek in diagnozo", ki vpliva na (in je hkrati) odraz moralno ideoloških predstav in socialno političnega delovanja. Kar je v določeni družbi večinsko sprejeto kot moralno in torej normativno, je običajno nagrajeno tudi s socialno političnimi ukrepi in narobe« (Renner 2006, 14).

Ker različne stroke različno razumejo isti pojem, je pomembno določiti tipologijo, ki pomaga pri oblikovanju definicije družine. Tako razlikujemo definicije družine:

- *razlikovalna* (distinktivna), ki bo torej zajemala tiste bistvene dimenzije družine, ki družine konstituirajo in hkrati razločujejo od podobnih oblik vsakdanjega življenja ljudi, kot so gospodinjstvo ali partnerstvo (zakonska zveza);
- *inkluzivna* (nediskriminatorna), ki bi zajela vse tiste oblike in načine družinskega življenja, ki se realno pojavljajo, ter med njimi ne bi razlikovala na podlagi ideoloških

sodb (npr. družine istospolnih partnerjev, ki so le izjemoma priznane kot legitimna in legalna družinska oblika);

- *operativna* (socialnopolitično, statistično in raziskovalno operacionalna), ki bo torej učinkovita, tako da jo bo mogoče uporabljati v državnoadministrativnem in raziskovalno-informacijskem delu (Rener 2006, 15).

Tipologija družin, ki jo je podal Cseh-Szombathy in sloni na definiciji OZN (Organizacija združenih narodov), ločuje med:

- jedrnimi družinami (med katere uvršča biološke, socialne jedrne družine staršev in otrok, enostarševske in adaptivne družine);
- razširjenimi družinami (med katere uvršča tri- in večgeneracijske družine, poligamne razširjene družine in plemenske razširjene družine);
- reorganiziranimi družinami (med katere uvršča dopolnjene ali vzpostavljene družine, življenje v skupnostih in reorganizirane družine istospolnih partnerjev) (Cseh-Szombathy v Rener 2006, 17).

Glede na Brownovo (Brown v Rener 2006, 17) tipologijo družine, ki je bila zelo pogosta v socioloških obravnavah in razvršča družine na jedrne družine (družine dveh staršev in otrok), klasične razširjene družine (družine, razširjene vertikalno in horizontalno, ki jih povezuje sorodstveno razmerje in strnjena lokacija bivanja), enostarševske družine ter reorganizirane družine (družine, kjer je vsaj eden od staršev socialen, ne pa tudi biološki), so avtorice knjige Družine in družinsko življenje v Sloveniji mnenja, da bi bilo bolj smiselno razlikovati med samo dvema vrstama družin. Družine so razvrstile na:

- jedrne družine (dvostarševske družine, enostarševske in reorganizirane družine) ter
- razširjene družine (klasične razširjene družine in razpršene razširjene družine).

Sodobna statistična stroka daje prednost definiranju družine, ki se glasi: »Družino definiramo v ožjem smislu kot jedrno družino, to sta dve osebi ali več oseb, ki živijo v skupnem gospodinjstvu in so med seboj povezane z zakonsko zvezo, kohabitacijo ali starševskim razmerjem« (Keilman v Rener 2006, 15). Ta definicija se pogosto uporablja za popisne in populacijske namene, priporoča pa jo tudi Ekonomska komisija Združenih narodov za Evropo (UNECE).

Definicijo družine Statističnega urada Republike Slovenije so za popis prebivalstva leta 2011 opredelili kot:

- življenjsko skupnost staršev (obeh ali enega) in neporočenih otrok, ki živijo z njima oziroma z enim od staršev, kjer starost otrok ni omejena, vendar pa le-ti nimajo svoje družine oziroma ne živijo v zunajzakonski skupnosti;
- življenjsko skupnost moškega in ženske, ki sta sklenila zakonsko zvezo;
- življenjsko skupnost partnerjev, ki živita v zunajzakonski skupnosti (SURs 2011a).

Prva točka definicije družine omenja starost otrok, ki pa je, glede na to, da vse več mladih ljudi živi podaljšano mladost pri starših, malo sporna. »Poldružinsko« življenje oziroma t. i. LAT-faza (ang. livingaparttogether, živeti skupaj in hkrati narazen) je vedno bolj razširjena in popularna med mladimi, saj mladi čedalje dlje živijo pri starših (Rener 2006, 18). Težave, s katerimi se mladi dandanes vse bolj srečujejo, so: doseganje ekonomske neodvisnosti, nezaposlenost, otežena stanovanjska oskrba, podaljšan študij in subjektivni razlogi, kot so lagodnost in poceni življenje doma, razumevanje s starši ter materialna in čustvena varnost ob hkratni visoki osebni avtonomiji.

Glede na to, da se družine med seboj razlikujejo ne samo znotraj vsake družbe, ampak tudi medkulturno, so strokovnjaki delovne skupine pri OZN v pripravah na mednarodno leto družine poskušali oblikovati čim bolj inkluzivno definicijo družine, ki pravi: »Družino predstavljajo vsaj en (odrasel) človek ali skupina ljudi, ki skrbi za otroka/e in je kot taka (torej kot družina) prepoznana v zakonodajah ali v običajih držav članic« (Family: Forms and Functions v Rener in drugi 2006, 16).

V primerjavi z modernistično sociološko teorijo družine (predvsem strukturalni funkcionalisti, npr. Parsons idr.), ki je poudarjala institucionalno dimenzijo družine in podcenjevala skupnostno dimenzijo družine, danes družino razumemo drugače. Družina ni le socialna institucija – gledano statistično in strukturno –, ampak je tudi splet odnosov med družinskimi člani. Pri tem nujno presežemo striktno definiranje meje družine kot lokacije oziroma zaprtega izoliranega okolja. Poleg lokacije ji dodajamo tudi tiste zunanje odnose, ki so za družinske člane osebno pomembni – pomembni drugi (sorodstvo, prijatelji, starši in otroci, ki ne živijo skupaj, oz. reorganizirane družine idr.) (Švab 2001, 45).

V novejših socioloških študijah dajejo večji pomen subjektivnemu pripisovanju pomena intimnim razmerjem in ne formalnim (zakonskim) ali krvnim vezem. Featherstone subjektivnost pojasnjuje kot: »To, kaj je družina, je bistveno odvisno od tega, kar počenja« (Rener 2006, 22).

Družinska psihologinja Gabi Čačinovič Vogrinčič v svoji knjigi Psihologija družine piše, da je naloga družine, da na svoj, poseben način obvlada neskončno raznolikost med posamezniki in ustvari sistem oziroma skupino, ki bo omogočila srečanje, soočanje in odgovornost (Čačinovič Vogrinčič 1998, 19).

Družbene spremembe so nedvomno preoblikovale sodobne družine in družinsko življenje. Med opaznejše trende spreminjanja družinskega življenja v zahodnih evropskih družbah se uvršča znatno povečanje števila enostarševskih družin, med katerimi močno prevladujejo materinske enostarševske družine. Strokovnjaki ocenjujejo, da bodo enostarševske družine celo najbolj spremenljiva in hkrati tudi najpogostejša družinska oblika prihodnosti, a več o enostarševskih družinah v nadaljevanju (Rener 2003).

3 ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE

V preteklosti je enostarševska družina veljala za »nepopolno« družino, danes pa ima ta oblika družinskega življenja enakopraven položaj v primerjavi z drugimi oblikami družinskega življenja. So povsem legitimna (družbeno sprejeta) in vedno bolj razširjena družinska oblika (Švab 2001, 81). Enostarševske družine so postale realnost današnjega časa in družbe. Ker gre za eno bolj socialno ranljivih družbenih skupin, se jim posveča tudi politika in različni raziskovalci, a slednji premalo, saj ne glede na zavzemanje socialne politike, da bi izboljšala življenje enostarševskih družin, še zmeraj veliko teh živi na robu revščine. Enostarševske družine je težko enoznačno opredeliti, saj je njihovo oblikovanje zelo raznoliko. Pogosto se preoblikujejo v druge družinske oblike, npr. z vstopom v novo zakonsko zvezo. Posledično se oblikujejo reorganizirane družine, na neformalni ravni pa se lahko oblikujejo tudi kohabitacije (Crow in Hardey v Narat in drugi 2011).

Z uvedbo Zakona o socialno varstvenih prejemkih ter Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (Uradni list RS 61/2010 in 62/2010) se je v Sloveniji izoblikovala najnovejša definicija, ki enostarševsko družino definira kot »skupnost enega od staršev z otroki, kadar je drugi od staršev umrl in otrok po njem ne dobiva prejemkov za preživljanje, ali pa je drugi od staršev neznan, ali kadar otrok po drugem od staršev prejemkov za preživljanje dejansko ne dobiva«. Pri tej definiciji je določena zgornja meja starosti otrok (polnoletnost oz. dopolnjeno 26. leto starosti, če se otrok redno šola) in skupno bivanje starša in otrok(a).

Osnovna delitev enostarševskih družin je med materinskimi in očetovskimi enostarševskimi družinami. Večina enostarševskih družin je materinskih, čeprav se na zahodu veča tudi število očetovskih družin, ki imajo na splošno boljše življenjske razmere od materinskih. Pojasnitev, da je večina enostarševskih družin materinskih, je moč najti v dveh razlogih. Prvi razlog je, da predvsem ženske prevzemajo skrb za otroke, in drugi, da sodišča v veliki večini ob razvezah dodelijo otroke materam (Žakelj 2007).

Število enostarševskih družin narašča in sodeč po sedanjih trendih bo tudi v nadaljnje. Razlogov za zviševanje števila enostarševskih družin je kar nekaj. Naj omenimo dva pomembnejša:

- večja ekonomska neodvisnost žensk (z vstopom na trg delovne sile so ženske postale bolj ekonomsko in socialno neodvisne od moških) in
- liberalizacija razvez zakonskih zvez (razveza predstavlja pomemben vzrok za oblikovanje enostarševske družine) (Narat in ostali 2011).

Uletova pa (Ule in Kuhar 2003, 50) medtem opozori na dejstvo, da nova pojmovanja družine izgubljajo jasne definicije. Pri enostarševski družini je vedno govora o odsotnosti drugega starša/partnerja, običajno biološkega, ne omenja pa prisotnosti drugih ljudi, ki so prisotni in zamenjajo vlogo socialnega starša kot npr. stari starši, sorodniki, prijatelj/ica.

Iz različnih študij je moč razbrati tako negativne kot pozitivne plati enostarševstva in njenega vpliva na otroke. Enostarševske družine so bile pogosto obravnavane kot neprimerno družinsko okolje za odraščanje otrok (Arendell v Rener in drugi 2008, 57). Obstaja veliko predsodkov, da imajo otroci v enostarševskih družinah nizko samopodobo in nizko samozavest, da enostarševske družine vzgajajo delikventne otroke, da očetje samohranilci niso tako primerni starši kot matere itn. Golombokova (2000) zavzema stališče, da struktura družine ne vpliva na otrokov razvoj. Otroci, ki živijo v enostarševskih družinah z nizkimi dohodki in slabo socialno mrežo, so lahko podvrženi slabšemu vedenju, medtem ko otroci enostarševskih družin z močno socialno mrežo in relativno dobrim dohodkovnim razredom funkcionirajo normalno. Podobno ugotavlja tudi Carol Smart, ki izpostavlja kulturno preobremenjenost z negativnimi posledicami razvez za otroke in poudari, da ima razveza kot družinski prehod tako pozitivne kot negativne posledice za otroke (Smart v Žakelj 2007, 47).

Slednje plati razkrivajo dejstvo, da pri enostarševskih družinah ne moremo posploševati na celoto in, kot pravi Rener (2003), »nimamo nikakršnih empiričnih dokazov, da enostarševske družine vzgajajo drugače kot dvostarševske«. Tudi Coote razkriva dejstvo, da imajo otroci v enostarševski družini lahko izkušnje travme, izgube, nezaščitenosti, povzročene zaradi spremenjenih odnosov, vendar obstajajo kompenzacijski mehanizmi, ki omogočajo otrokom, da so emocionalno zdravi tako v enostarševski kot v dvostarševski družini. Navaja tudi, da življenje v enostarševski družini omogoča možnost za psihološko dozorevanje. Da se otroci hitreje naučijo ločevati med fantazijo in realnostjo in da razumejo in spoštujejo ločene identitete ostalih (Coote v Pavlič 2009, 29).

3.1 Enostarševske družine glede na vzrok nastanka

Današnja kultura vedno bolj temelji na svobodi in izbiri, in s tem podeljuje pravico do prekinitve slabih odnosov (Ule in Kuhar 2003, 51). Pričakovanja do partnerjev, ne samo zakonskih, ampak tudi kot oseb, so vedno večja in posledično je zato tudi možnost, da bodo razočarani, velika. »Nastaja nov tip partnerskih razmerij in zakonov, v katerih ljudje gredo v odnose, da bi dosegli določene prednosti, in zapustijo zakon, če teh prednosti ni več« (Wilkinson v Ule in Kuhar 2003, 51).

Poznamo različne vzroke nastanka enostarševske družine. Nekatere enostarševske družine so enostarševske že od rojstva – to pomeni, da starša nista nikoli sklenila zakonske zveze, prav tako ne živita v kohabitaciji. Velik odstotek enostarševskih družin nastane s smrtjo partnerja. Lahko pa je enostarševstvo tudi posledica osebne odločitve, ko se ženske samostojno odločijo za materinstvo in ne hkrati za partnerstvo (Golombok 2000, 9).

Glede na to, da obstaja veliko različnih načinov in vzrokov, ki so pripeljali do oblikovanja omenjene družinske oblike, zatorej ne gre govoriti o enostarševski družini kot o homogeni skupini, saj obstaja v različnih oblikah, načinih življenja in povezovanja.

V preteklosti je bil najpogostejši razlog nastanka enostarševske družine smrt enega od staršev, bodisi matere – običajno pri porodu – bodisi očeta v vojnah ali drugih nesrečah, danes pa je poglavitni razlog nastanka enostarševske družine razveza zakonske zveze ali ločitev (Narat 2011, 14). Pogosto gre torej pri enostarševskih družinah le za začasen in prehodni položaj, ko se starša razvežeta oziroma ločita in eden izmed staršev (običajno mama) začne sam živeti z otrokom.

3.1.1 Enostarševske družine kot posledica razveze zakonske zveze ali ločitve

Sieder kot glavna vzroka za naraščanje števila razvez pripisuje daljši življenjski dobi zakonske zveze, ki je povezana s podaljševanjem življenjske dobe in manjšo umrljivostjo partnerjev, ter povečanju gospodarskih možnosti za razvezo. S podaljševanjem zakonske zveze naj bi znotraj zakonske zveze prihajalo do pogostejših in kompleksnejših konfliktov, ki so povezani s spremenjenimi in različnimi pričakovanji zakonskih partnerjev glede zakonske

zveze in družine, medtem ko se za gospodarske vzroke navaja, da zakonska zveza ne predstavlja več proizvodne enote, kot je bilo to značilno v starih časih, v kateri sta bila partnerja prisiljena vztrajati kljub morebitnim konfliktom (Sieder v Narat 2011, 14).

Spremenjena življenjska situacija, kot vzrok razveze ali ločitve, terja spremembe na ravni vsakdanjega ritma ter novih navad staršev in otrok(a). Družina se mora na novo organizirati in si svoje življenje postaviti v nove okvire. Pomembna dimenzija porazveznega družinskega življenja je tudi usklajevanje vsakdanjega življenja vseh družinskih članov in članic, praks starševanja ter sklepanja kompromisov (Smart in Neale 1999, 56).

Ločitev staršev ali razveza zakonske zveze (kjer ločitev staršev pomeni svobodno odločitev partnerjev, da ne bosta več živila skupaj, in kjer razveza zakonske zveze pomeni začetek in proces celotnega sodnega postopka) je travmatičen in boleč dogodek za vso družino. Razveza ali ločitev v marsičem spremeni obliko družinske skupnosti, družinski člani pa morajo preiti skozi določene faze v svojem življenjskem ciklusu. Vsaka od teh faz povzroči določene spremembe na različnih nivojih družinskega življenja:

- spremembe na individualni ravni partnerjev (znotraj vsakega posebej in v njunem medsebojnem odnosu);
- spremembe na ravni partnerskega odnosa (partnerja morata predelati določene emocionalne procese, ki se pojavljajo v odnosu mož – žena, da lahko ti vlogi opustita in ohranita svojo starševsko vlogo);
- spremembe v podsistemu otrok (otroci morajo s pomočjo staršev predelati pomen in posledice, ki jih ima razveza staršev zanje, ter ponovno opredeliti svoj odnos do vsakega od staršev) (Robinson v Stražar 2007).

Robinson je povzel šest faz v procesu ločevanja oz. razvezovanja, skozi katere gredo zakonca in tudi otroci. Prične se s prepoznavanjem neuspešnosti ali razpada zakonske zveze, kjer se partnerja skupno odločita, ali bosta ponovno poskusila vzpostaviti boljše partnerske odnose in nadaljevala zvezo. Ko/če partnerja spoznata, da problemov ne bosta mogla rešiti, nastopi odločitev za ločitev ali razvezo. Tej odločitvi sledi priprava in načrtovanje oz. skupno sodelovanje partnerjev pri reševanju problemov, kot so npr. kako povedati otrokom, kdo bo imel skrbništvo itn. Sledi ji faza ločitve (prestrukturiranje partnerskega odnosa ter odnosa starš – otrok) in faza sodne razveze, ki vodi v ponovni pregled odločitve o sodni, psihični, ekonomski, starševski in družbeni ločitvi. Zadnja, finalna faza je »družina po razvezi«, ki teži

k sposobnosti ohranjanja stikov z bivšim partnerjem, privajanjem na enostarševsko družino in vzpostavljanjem novih partnerskih odnosov ter sprejemanjem, da bivši partner prav tako vstopa v nove odnose (Robinson v Stražar 2007).

Proces oblikovanja enostarševske družine, kot posledica razveze, poteka skozi tri ločene faze (I–III). Vsaka faza naloži posebno breme tistemu staršu, ki je prevzel večjo odgovornost nad otroki.

(I) Posledice razveze zakonske zveze. Starši pogosto ne ločijo med partnerskim in starševskim odnosom, kar pa je med ločitvenim procesom nujno potrebno. Starša morata oblikovati fleksibilne odnose, ki jim omogočajo, da obdržita in okrepita svoj starševski odnos ter opustita svoj odnos moža in žene.

(II) Reorganizacija. Starša morata osnovati, organizirati in upravljati novo ločeno gospodinjstvo.

(III) Ponovna ustalitev. Vsak partner se mora čustveno ločiti od bivšega zakonca, dvigniti samospoštovanje in razviti nov pogled nase, kar mu omogoča, da oblikuje relativno avtonomen življenjski stil (Brown v Stražar 2007).

Po mnenju Beck-Gernsheim ljudje danes vstopajo v partnerske odnose pripravljene na možnost razveze. Na eni strani to povečuje možnost razveze in dolgoročno ogroža odnos med partnerjema, na drugi pa omogoča partnerjema boljšo pripravljenost na samsko življenje v primeru razveze. Kot primer navaja zaposlenost poročene ženske, ki ji v primeru razveze ni potrebno iskati zaposlitve ali zahtevati vzdrževanja od bivšega partnerja. Ena izmed strategij zmanjševanja tveganja razveze je življenje v zunajzakonski zvezi (Beck-Gernsheim in Dremelj v Narat in drugi 2011).

3.1.1.1 Starševstvo in skrbništvo po prekinitvi razveze ali ločitve

Biti starš v enostarševski družini je velika odgovornost in izziv. Starš je odgovoren za svoje življenje in življenje svojih otrok. Načelo najboljše koristi otroka je norma, ki jo v največjem obsegu določa odločitev sodišča, kateremu od staršev bo po razvezi otrok zaupan v nadaljnje varstvo in vzgojo (Žakelj 2007, 7).

78. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih govori: »Kadar sodišče razveže zakonsko zvezo na podlagi 65. člena tega zakona, odloči o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok ter o njihovih stikih s starši v skladu s tem zakonom.« O varstvu, vzgoji, preživljanju skupnih otrok ter o njihovih stikih s starši bom v nadaljevanju uporabljala delovni terminus *skrbništvo nad otroci*.

Ponavadi se starša, še preden prenehata živeti skupaj, odločita, kdo od njiju bo skrbel za otroke oz. pri komu bodo otroci živeli. Seveda pa se včasih starši tega niso zmožni dogovoriti sami. Poznamo dve vrsti skrbništva:

1. enostarševsko oziroma samostojno skrbništvo, kjer je varstvo in vzgoja otrok v domeni enega starša, drugi pa ima pravico do osebnih stikov;
2. skupno oziroma vzajemno skrbništvo, kjer imajo starši enakovredno odgovornost pri odločanju o pomembnih zadevah glede življenja in vzgoje otrok. Ločimo dve obliki:
  - zakonito skupno gospodinjstvo – otroci živijo z enim od staršev, ampak redno videvajo tudi drugega starša; ni bistveno drugače od enostarševskega skrbništva;
  - fizično skupno skrbništvo – otroke se fizično dodeli v vzgojo in varstvo obeh staršev in se bistveno razlikuje od enostarševskega, saj se otroci selijo od enega do drugega starša (npr. en teden živijo pri materi, drugi teden pri očetu) (Goldstein in Solnit v Stražar 2007).

V zgodnejših raziskavah so bile posledice življenja brez enega starša pogosto razumljene kot negativne. Te raziskave so večinoma spregledale kontekstualnost in raznolikost situacij in posledic razvez ter dejstvo, da se, kot kažejo številne druge raziskave, v večini primerov v enostarševskih družinah vsakdanje življenje nadaljuje povsem ustaljeno, samo dejstvo, da otroci živijo v enostarševski družini, pa samo po sebi ne vpliva na njihovo blaginjo in odraščanje (Golombok v Rener in drugi 2008). Pomembna dimenzija življenja po razvezi družinskega življenja je usklajevanje vsakdanjega življenja vseh družinskih članov in članic, starševanja in vzgoje otrok ter sklepanje kompromisov.

Vedno pogosteje se očetje potegujejo, da bi bili otroci po razvezi zakonske zveze oz. razpadu izvenzakonske skupnosti zaupani v varstvo in vzgojo njim. Od sedemdesetih let 20. stoletja je opaziti premik od patriarhalnega družinskega modela, v katerem so se očetje identificirali z vlogo materialnega preskrbovalca družine, k aktivnejšemu vključevanju moških v družinsko življenje. Očetje se vedno bolj vključujejo v skrb za otroke in delitev družinskega dela postaja

danes vse bolj enakomerno razporejena na oba od staršev. Novo očetovstvo ustvarjajo predvsem očetje, ki aktivno očetujejo po razvezi, očetje – biološki in socialni – v reorganiziranih družinah, in očetje, ki staršujejo skupaj z lezbijkami oz. lezbičnimi pari, gejevski očetje idr. (Švab 2009). Tudi evropske socialne in družinske politike se ukvarjajo s t. i. usklajevanjem dela in družine, kjer v središče političnih ukrepov umeščajo tudi večjo aktivnost moških v družinskem življenju. Pojavili so se »novi očetje«, ki želijo vedno bolj aktivno prisostvovati pri vzgoji otrok oziroma želijo očetovati na načine, podobne materinjenju (Rener in ostali 2008). Vendar se dandanes vloga matere še vedno obravnava drugače od vloge očeta, čeprav oba izvršujeta isto, primarno skrb za otroka. Večina otrok po razvezi ali ločitvi ostaja v varstvu in vzgoji tistega od staršev, ki je imel primarno skrbstveno vlogo. Gledano na splošno, so to še vedno matere. Tjaša Žakelj je v svoji magistrski nalogi ugotovila, da obravnave starševskih vlog v razveznih postopkih kažejo na razlike v materinski in očetovski vlogi. Razlike reflektirajo v prevladujočem konsenzu o vlogi matere in očeta, ki je, kot kaže, še vedno konzervativen, saj skrb opredeljuje kot tipično žensko in odsotnost materine skrbi kot nespremenljivo, pri očetih pa dopušča tako aktivne kot odsotne oblike očetovstva (Žakelj 2007, 97–99).

Avtorja Smart in Neale sta na podlagi tipologije, ki temelji na dveh elementih porazveznega starševanja, starševske skrbi in starševske avtoritete identificirala 3 tipe starševanja po razvezi oziroma ločitvi. Eden izmed tipov starševanja je t. i. *sostarševanje (co-parenting)* in temelji na vidnem obratu v poziciji matere in očeta. Očetje začnejo prevzemati nove skrbstvene dolžnosti, matere pa se prilagodijo situaciji. Oba od staršev sta neposredno vključena v vse vidike otrokovega vsakdanjega življenja, na način, pri katerem vsak od staršev le posredno vpliva na odnos med otrokom in drugim staršem. Starševske obveznosti so deljene glede na časovno razpoložljivost in ne po posameznih nalogah, kar pomeni, da je posamezno delo precej manj spolno obeleženo. Otrok ima z obema staršema tesne stike in bivša partnerja vzpostavita medsebojni odnos, ki temelji na njunih skupnih obveznostih glede otroka. Lahko bi rekli, da se ta tip starševanja na nek način identificira z nuklearno družino, čeprav gre v tem primeru za dve ločeni gospodinjstvi. Terja pa kljub vsemu ta oblika starševanja izredno veliko časa, usklajevanja in emotivnega dela (Smart in Neale 1999, 58–66).

Leta 2000 so v Londonu izvedli raziskavo »Novo otroštvo – otroci in sostarševanje«, v kateri so ugotavljali posledice, ki jih ima vzgoja pri enakovredni vključenosti obeh staršev po razvezi oziroma ločitvi. Intervjuvali so 65 otrok, starih med 4 in 17 leti.

Ugotovili so sledeče:

- otrokom veliko pomeni, da sta oba starša vključena v njihovo življenje;
- za otroke, ki se v zgodnjih letih zaradi skupnega skrbništva selijo od enega do drugega starša, postane to rutina in s tem nimajo težav, a je bilo vseeno pri nekaterih zaznati čustvene stiske, ko npr. niso vedeli, pri katerem od staršev so pustili šolske knjige, zaradi česar so bili pod stresom;
- težave nastopijo, če se starša ne razumeta in posledično otroci postanejo mediatorji, prenašalci komunikacije od enega do drugega starša in s tem nosijo breme obeh;
- otroci imajo željo biti vključeni v vsakdanje odločanje o družinskem življenju, ne želijo pa se odločati med staršema;
- otroci se trudijo enakovredno vrednotiti oba starša (Smart in drugi 2010).

Ne glede na vzrok nastanka enostarševske družine sprememba sestave pomeni začetek številnih sprememb in specifičnosti vsake od njih, saj oblikujejo stil življenja in povzročajo različne izzive v vsakdanjem življenju.

3.2 Delež in položaj enostarševskih družin v Sloveniji

Število enostarševskih družin v Sloveniji narašča. Enostarševske družine predstavljajo četrtno vseh družin v Sloveniji. V primerjavi z letom 2002 se je število družin mater z otroki povečalo za tretjino, število družin očetov z otroki pa za skoraj dve tretjini.

Po podatkih registrskega popisa je bilo v Sloveniji 1. januarja 2011 25,2 % vseh družin enostarševskih, od tega je bilo družin matere z otroki 21,1 %, družin z očetom pa 4,1 %; tabela 1 (SURS 2011). Po drugi strani pa podatki o zakonskem stanu pokažejo, da sta vsaka šesta mati samohranilka in vsak četrti oče samohranilec poročena. »Iz tega lahko sklepamo, da je delež enostarševskih družin zaradi prijave prebivanja na različnih naslovih precenjen,« opozarjajo na Statističnem uradu Republike Slovenije (SURS 2012). In ker je opredeljevanje enostarševskih družin različno, so tudi podatki o številu enostarševskih družin raznoliki.

Zadnji dostopni podatki Statističnega urada Republike Slovenije kažejo, da so med revnimi gospodinjstvi še posebej ranljiva enostarševska gospodinjstva. Po zadnjih razpoložljivih podatkih je bila namreč v letu 2010 stopnja tveganja revščine gospodinjstev z otroki 10,5%,

stopnja tveganja revščine celotne populacije pa 12,7%. Stopnja tveganja revščine velikih gospodinjstev (z vsaj tremi otroki) je bila v letu 2009 13,6%, medtem ko je bila stopnja tveganja revščine enostarševskih gospodinjstev v istem letu kar 31,4%. To pomeni, da je kar 31,4 % oseb, ki živijo v enostarševskih gospodinjstvih, živel v gospodinjstvih z razpoložljivim ekvivalentnim neto dohodkom pod pragom tveganja revščine (Narat in drugi 2011, 10).

Tabela 3.1: Družine po številu otrok in tipu družine, Slovenija, 1. 1. 2002 in 1. 1. 2011. Podatki za leto 2011 so v poševni pisavi.

	Skupaj	Brez otrok	1 otrok	2 otroka	3 otroci	4 otroci
Družine SKUPAJ	555.945 <i>567.347</i>	127.642 <i>137.674</i>	208.018 <i>233.084</i>	181.865 <i>159.555</i>	32.137 <i>30.633</i>	6.283 <i>4.863</i>
Zakonski par brez otrok	114.835 <i>125.489</i>	114.835 <i>125.489</i>	-	-	-	-
Zakonski par z otroki	294.726 <i>237.422</i>	-	117.882 <i>106.910</i>	144.766 <i>103.348</i>	26.851 <i>22.346</i>	5.227 <i>3.688</i>
Mati z otroki	89.683 <i>119.706</i>	-	63.052 <i>83.577</i>	22.894 <i>31.048</i>	3.167 <i>4.348</i>	570 <i>572</i>
Oče z otroki	14.609 <i>23.423</i>	-	10.323 <i>17.469</i>	3.685 <i>5.175</i>	502 <i>662</i>	99 <i>87</i>
Zunajzakonska partnerja brez otrok	12.807 <i>12.185</i>	12.807 <i>12.185</i>	-	-	-	-
Zunajzakonska partnerja z otroki	29.285 <i>49.122</i>	-	16.761 <i>25.128</i>	10.520 <i>19.984</i>	1.617 <i>3.277</i>	387 <i>516</i>

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2002, 2011).

Dohodek, s katerim razpolagajo enostarševske družine v Sloveniji, je praviloma nižji od dohodka dvostarševskih družin. Ponavadi ga dopolnjujejo prejemki in nadomestila. Eden izmed problemov, zaradi katerih so enostarševske družine večinoma tudi v slabšem položaju, je (ne)plačevanje preživnin (Narat in drugi 2011, 17).

Na število enostarševskih družin v družbi so skozi čas vplivali različni družbeno-ekonomski dejavniki. Če je bil v preteklosti najpogostejši vzrok nastanka enostarševske družine smrt partnerja, danes prevladujejo ločitve in razveze zakonskih zvez, vse več je tudi zavestnih odločitev žensk, ki želijo otroke vzgajati same (Rener in drugi 2006, 69).

3.3 Socialna ranljivost in socialna izključenost enostarševskih družin

V večji meri so enostarševske družine prepoznane kot skupina, za katero je značilna visoka stopnja socialne ranljivosti in o tem priča tudi večina dostopnih podatkov. Vse pogosteje se soočajo z ekonomskimi težavami in socialno izključenostjo. Kot pravi Rener (1995, 21):

Raziskave po svetu in pri nas kažejo, da živijo enostarševske družine in še zlasti materinske enostarševske družine v najtežjih razmerah, kar pomeni, da imajo v primerjavi z drugimi nižje dohodke na družinskega člana/ico, manj trajnih dobrin, pa tudi ocena zadovoljstva z lastnim življenjem je nižja kot pri ljudeh, ki živijo v drugačnih oblikah družin.

Dohodek enostarševskih družin je praviloma nižji od dohodka dvostarševskih družin, zato ga dopolnjujejo prejemki in nadomestila, predvideni v različnih zakonodajnih določilih s področja socialnega varstva, varstva družine in izobraževanja. Eden izmed problemov, predvsem na področju doseganja kakovostnega življenja z materialnega vidika, je tudi (ne)plačevanje preživnine. Jamstveni in preživninski sklad RS plačuje preživnino otrokom le do 18. leta starosti, mladostniki, ki so že dopolnili 18 let in ne prejemajo sodno določene preživnine, pa morajo sami tožiti starša, ki ne plačuje preživnine (Narat in drugi 2011).

Osebe, ki živijo v enostarševskih družinah, imajo v primerjavi z drugimi tipi družin tudi manjša omrežja materialne opore. Če potrebujejo večjo ali manjšo materialno oporo, se lahko zato obrnejo na manjše število oseb kot osebe, ki živijo v drugih tipih družin. Isto velja za emocionalno oporo in oporo v primeru bolezni, pri kateri se osebe najpogosteje obračajo na svojega partnerja ali partnerico, kar pa ne velja za osebe iz enostarševskih družin, saj ta vir ni na voljo (Nagode 2003).

Z namenom pridobitve uvida na področje dohodkovnega položaja in kakovosti življenja enostarševskih družin je leta 2010 Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Direktorat za družino, pri Inštitutu Republike Slovenije za socialno varstvo naročilo raziskavo o revščini in socialni izključenosti enostarševskih družin. Eden izmed poudarkov raziskave je bila analiza socialne izključenosti in kakovosti življenja enostarševskih družin, tako z ekonomskega kot neekonomskega vidika. Avtorji so dognali sledeče:

- da je finančni in materialni položaj enostarševskih družin precej slabši od položaja dvostarševskih družin,

- da enostarševska gospodinjstva živijo v slabših stanovanjskih pogojih kot gospodinjstva dveh odraslih oseb z otroki,
- da se 88,2 % enostarševskih družin počuti prikrajšane v življenju, izpostavljeno je predvsem področje denarja, materialnih dobrin, zaposlitve in stanovanjskih razmer,
- skoraj tri četrtine enostarševskih družin bi za izboljšanje kakovosti življenja potrebovalo dodatno delo za zaslužek, več kot polovica zaposlitev oz. prezaposlitev in nekoliko manj izobraževanje oz. prekvalifikacijo,
- enostarševske družine imajo na voljo manj oseb, na katere se lahko v primeru pomoči obrnejo, saj je njihovo socialno omrežje številčno manjše,
- enostarševske družine se, v primerjavi z dvostarševsko družino, v večji meri poslužujejo formalne oblike pomoči (Narat in drugi 2011, 103–107).

Rener ugotavlja, da pri socialni izključenosti enostarševskih družin ne gre za slabši izhodiščni položaj glede kvalitete odnosov v družini ali družinskem življenju, temveč le za težje usklajevanje zahtev in obveznosti v družini in na delovnem mestu ter na izhodiščno slabši ekonomski položaj (Rener in drugi 2006).

Leta 2001 je bil v Sloveniji izglasovan referendum o umetni oploditvi z biomedicinsko pomočjo, s tem pa je sovpadalo veliko vprašanj in javnih debat glede kakovosti življenja otrok v enostarševskih družinah. Ne glede na izid referenduma in dejstva, da slovenska družba vidi enostarševske družine še vedno kot nepopolne, Rener pravi: »Gre torej za splet dejavnikov, ki morda povzročajo, da se v teh oblikah družin živi težje, nikakor pa ne moremo reči, da je to oblika družine, ki producira razvajene in deviantne otroke« (Rener 2003).

Bešlin in Šumak sta leta 2002 na podlagi kvalitativne analize raziskovali kvaliteto življenja mater v enostarševskih družinah. Zanimalo ju je, kako matere vidijo in doživljajo svojo družino, kako živijo, kako vidijo svoje otroke, kakšne so njihove stiske, katere so njihove radosti, kaj jim prinaša srečo in veselje itn. V raziskavi, v kateri je sodelovalo 8 mater, sta ugotovili, da kvaliteta življenja mater v enostarševskih družinah »ni odvisna od dejstva, da te ženske živijo same, brez stalnega partnerja, temveč od lastne samopodobe, od tega, kako znajo zadovoljevati svoje potrebe, od podpore socialne mreže in od odnosov, ki jih imajo z drugimi (starši, prijatelji), delno pa tudi od materialnih pogojev« (Bešlin in Šumak 2002).

Torej, dogajanja v družini ne določa njena oblika, ta le prinaša različne vrste izzivov, s katerimi se bo družina srečevala. To, kar končno določa, kako bo družina zaživela v skupnosti, je proces, ki se odvija med družinskimi člani in spodbuja osebno rast ter dozorevanje vseh njenih članov in vsakega posebej. Prav tako določa, kako uspešno se bodo otroci razvili v ustvarjalne in zdrave osebnosti. Ključno vlogo pri odvijanju družinskega življenja imajo samovrednotenje, komunikacija, družinska pravila in družinski sistem. Tako gledano so vse družine enake (Satir 1995, 146). Tudi Golombokova zavzema stališče, da otrokov psihični razvoj ni odvisen od oblike družine (ali tega, da ima oba starša), temveč od vsebine – od odnosov, ki vladajo v družini (Golombok v Rener in drugi 2008, 173).

3.4 Usklajevanje družinskega in delovnega življenja enostarševskih družin

Temu usklajevanju dela in družine je namenjeno vse več pozornosti, saj je v današnjem hitrem tempu življenja in podaljšanih delovnih urnikih vse težje usklajevati poklicno in zasebno življenje. Usklajevanje dela in družine je aktualno sociološko in socialnopolitično vprašanje, ki je postalo pomembno s trendi spreminjanja družinskega življenja, rodnostnimi spremembami in spremembami na trgu delovne sile, predvsem množičnim zaposlovanjem žensk (Žakelj in Švab 2009, 215).

Razmerje med delom in družino je v konceptu *usklajevanja* razumljeno kot dualizem. Elementa si vrednostno nasprotujeta in sta hkrati v razmerju podrejenosti. Sfera dela ima dominantno vlogo in diktira vlogo družine. Z vidika družinskega življenja delovne razmere ovirajo uresničevanje družinskih obveznosti oziroma zahtevajo nenehno prilagajanje sebi (Žakelj in Švab 2009, 217).

Černigoj Sadar in Kanjuo Mrčela (2006, 729–732) sta pri usklajevanju družinskega in delovnega življenja izpostavila sledeče probleme staršev:

- težave pri iskanju službe (delodajalci so spraševali o načrtih glede otrok pri pogovorih o zaposlovanju ali napredovanju, težave pri iskanju službe zaradi načrtovanega starševstva ali starševskih obveznosti, nezakoniti predpisi pogodb o soglasni prekinitvi delovnega razmerja zaradi morebitnega starševstva),

- negativne izkušnje po rojstvu najmlajšega otroka, povezane s kariero (onemogočena zaposlitev na zaželenem delovnem mestu, onemogočeno napredovanje, dodeljeno nižje delovno mesto),
- dolg delovnik in dodatne delovne obremenitve po rojstvu najmlajšega otroka (delati več kot osem ur na dan),
- poslabšanje odnosov na delovnem mestu zaradi starševskih obveznosti po rojstvu najmlajšega otroka (poslabšanje odnosov z nadrejenimi, poslabšanje odnosov s sodelavci),
- prekinitev delovnega razmerja po rojstvu najmlajšega otroka (zaradi starševstva in zaradi nevzdržnih razmer).

Izpostavlja se tudi problem vse težjega usklajevanja službe in čim boljšega starševstva.

Starši v enoroditeljskih družinah so v primerjavi s starši drugih družinskih skupnosti na slabšem predvsem pri obvladovanju problemov vsakdanjega življenja. Kljub sorazmerno visoki izobrazbi v primerjavi z ostalimi jim bolj pogosto zmanjkuje denarja za hrano. Visok delež med njimi je brez družabnih stikov v prostem času, so bolj nezadovoljni z življenjem, ki ga živijo, in imajo bolj pogosto občutek, da ne obvladujejo življenja (Černigoj Sadar 1996, 9).

Aktivnosti v praksi so razmeroma nove, zato problematika usklajevanja družinskih in poklicnih obveznosti postopoma pridobiva na pomenu. Zaradi eksistenčne odvisnosti od plačanega dela ostaja malo možnosti za tehtanje prioritete družinskega življenja in službenih obveznosti. Zatorej gre za prilagajanje družinskega življenja zahtevam trga dela (Žakelj in Švab 2009, 224).

Starš v enostarševski družini je zaradi odsotnosti drugega partnerja zagotovo bolj izpostavljen iskanju rešitev pri urejanju vsakodnevnega družinskega in kariernega življenja. Sam nase prevzema glavnino skrbi za večino vidikov družinskega življenja.

3.5 Socialna omrežja

Ko se ljudje soočamo s problemi in stiskami, ponavadi iščemo pomoč in oporo pri drugih ljudeh, navadno tistih, ki so nam (emotivno, intimno) blizu (prijatelji, sorodniki). Socialne opore so pomemben element vsakdanjega življenja in kakovosti življenja posameznika; še

zlasti so opore pomembne pri družbeno ranljivih skupinah, kamor uvrščamo tudi enostarševske družine. Za enostarševske družine je značilno, da so njihova socialna omrežja bolj šibka (Narat in drugi 2011, 19). Bolj kot formalne so pri takšnih skupinah razvite neformalne socialne mreže. Med formalne vire štejemo institucije, za katere je značilna birokratska organizacija, medtem ko med neformalne vire uvrščamo pomoč s strani sorodnikov, prijateljev, znancev, sodelovcev, sosedov. Pri slednjih gre za pomoč v obliki pogovora, spodbude, v drugih za pomoč pri varstvu ter finančni in drugi pomoči (Dremelj 2003).

Vaux socialno oporo deli na tri osnovne elemente: vire socialne opore, oblike socialne opore ter posameznikovo subjektivno zaznavo virov in oblik socialne opore. V njegovi klasifikaciji viri predstavljajo del socialnega omrežja, na katerega se posameznik obrača po pomoč in oporo. Ta omrežja so ponavadi stabilna, razen v primerih večjih življenjskih prehodov in večjih sprememb (npr. ločitev). Oblike socialne opore so specifična dejanja, ki se večinoma priznavajo kot dejanja z namenom pomoči posamezniku. Tretji element, posameznikova subjektivna zaznava socialne opore, je ocena prisotnosti, zadostnosti in kakovosti te opore (zadovoljstvo z oporo, občutek, da drugi skrbijo za osebo) (Vaux v Nagode in drugi 2003, 10).

Med mnogimi avtorji, ki se ukvarjajo s to temo, se je izoblikoval konsenz, po katerem lahko oblike socialne opore uvrstimo v štiri večje skupine:

1. Instrumentalna (materialna) opora se nanaša na pomoč v materialnem smislu (posojanje denarja, orodja, pomoč pri hišnih opravilih in podobno);
2. Informacijska opora se nanaša na informacije, ki jih oseba potrebuje ob kakšni večji življenjski spremembi;
3. Emocionalna opora je pomoč v času večjih ali manjših življenjskih kriz;
4. Druženje, ki predstavlja socialno oporo v smislu neformalnega občasnega druženja (kino, obiskovanje, izleti) (Kogovšek v Nagode in drugi 2003).

Mirjana Ule in drugi so leta 2003 na kvotnem vzorcu 503 prebivalcev Slovenije iz različnih urbanih okolij izvedli raziskavo, ki je ugotavljala socialne mreže in vrste podpore različnih tipov družin – nuklearnih, reorganiziranih, enostarševskih in razširjenih. V raziskavi so ugotovili, da so predvsem neformalne socialne mreže vseh tipov družin zelo dobro razvite, pri čemer v socialnih oporah, tako instrumentalni kot emocionalni, izstopajo sorodniki – kot

največji ponudniki pomoči. V najboljšem položaju z raziskovalnega vidika so dvostarševske družine, najbolj prikrajšane pa enostarševske. Te imajo predvsem najbolj razvejane prijateljske mreže pomoči, ki kažejo na možen obstoj parastarševstva (Ule in drugi 2003).

Nova življenjska situacija, kot posledica ločitve ali razveze, prinese s seboj spremembe na področju socialnih omrežij. Starši in otroci se v veliko primerih posledično zaradi bolečine in stigme izogibajo prijateljem in znancem. Poleg tega so tudi slednji v zadregi, saj menijo, da se morajo odločiti, s katerim partnerjem se bodo odslej družili. Starši si tedaj pogosto najdejo manj časa za obiske pri prijateljih, večerje zunaj in imajo manj časa za ogled predstev, saj si morajo priskrbeti varstvo za otroke. Do tovrstnih problemov prihaja tudi pri stikih s starimi starši. Zgodi se, da nekateri stari starši popolnoma izgubijo stik s svojimi vnuki. Vzrok za to so lahko zamere, nerazumevanje z bivšo snaho ali zetom in nestrinjanje s samo razvezo (Willans in Robinson v Stražar 2007).

V raziskavi »omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije« so pri enostarševskih družinah ugotovili, da zelo močan vir opore pri dimenzijah socialne opore predstavljajo otroci, saj jim le-ti pomagajo pri gospodinjskih opravilih in so med seboj zelo povezani. Prav tako so ugotovili, da se pri enostarševskih družinah v primerjavi s celotno populacijo enostarševska gospodinjstva v primeru materialne opore in emocionalne opore v večji meri obračajo po formalno pomoč. Formalna oblika opore je pri njih nekoliko večja in pomembnejša kot pri celotni populaciji (Novak in drugi 2004, 58).

Ugotovitev, da so enostarševske družine socialno, čustveno in materialno bolj prikrajšane, podpira tudi analiza v spodaj omenjeni raziskavi, v kateri je Mateja Nagode ugotavljala, kakšna so omrežja socialne opore različnih tipov družin in gospodinjstev. Primerjavo je naredila med naslednjimi tipi: enočlansko gospodinjstvo, par brez otrok, dvostarševska družina, razširjena in izvorna družina (Nagode in drugi 2003, 95). V raziskavi je ugotovila:

Osebe, ki živijo z otrokom, se k formalnim virom socialne opore zatečejo predvsem v primeru večje in manjše materialne opore in redkeje v primeru, ko potrebujejo pogovor o pomembnih osebnih stvareh. Kljub temu je neformalna pomoč še vedno prioriteta pri vseh dimenzijah socialne opore, kar pomeni, da se osebe iz enostarševskih družin za različne vrste opor večinoma obračajo na neformalno oporno omrežje. Osebe, ki sestavljajo neformalni oporni krog, pa igrajo različno pomembno vlogo za posamezne dimenzije socialne opore. Tako se enostarševske družine

najpogosteje družijo s svojimi otroki in prijatelji. Slednji so močan vir opore posameznikom iz enostarševskih družin, še posebej v primeru večje materialne opore in opore v primeru bolezni. Poleg otrok in prijateljev, ki so pomembni pri vseh dimenzijah socialne opore, pa se kot pomemben vir opore izkažejo tudi bratje ali sestre ter starši, predvsem pri materialni in finančni opori ter opori v primeru bolezni.

Med osebami, ki sestavljajo neformalni oporni krog, pa so nezanemarljivi tudi sosedge, na katere se enostarševske družine najpogosteje obračajo predvsem zaradi manjših hišnih opravil ali kadar si sposodijo kakšno stvar (npr. orodje) (Narat in drugi 2011, 100).

Za enostarševske družine velja, da so njihova omrežja opore bolj homogena in so skoncentrirana predvsem na opore staršev in prijateljev (Narat in drugi 2011, 108).

Če povzamemo vse ugotovitve, navedene zgoraj, za enostarševske družine velja, da imajo na voljo manj oseb, na katere se lahko v primeru, ko potrebujejo pomoč, obrnejo, saj je njihovo socialno omrežje številčno manjše, kot je to značilno za dvostarševske družine. Za enostarševske družine velja, da so njihova omrežja bolj homogena in skoncentrirana na opore staršev, medtem ko pri dvostarševskih družinah pomembno vlogo odigrajo tudi partnerji (Narat in drugi 2011, 102).

4 EMPIRIČNI DEL

V empiričnem delu diplomske naloge sem raziskovala, kakšno je **vsakdanje življenje enostarševskih družin**. Zanimalo me je kakšen je njihov materialni položaj, ali je slabši oziroma boljši kot pred nastankom enostarševske družine, katere so prednosti in slabosti življenja v enostarševski družini, s katerimi problemi se posamezniki soočajo v vsakdanjiku, na kakšne probleme naletijo pri usklajevanju dela in družine. Zanima me tudi, kako široko socialno omrežje imajo, na koga se obračajo, ko potrebujejo pomoč pri reševanju vsakdanjih vprašanj in kdo jim to pomoč nudi. Kot zadnje me zanima, ali so zadovoljni s kvaliteto preživljanja prostega časa ter ali sploh razpolagajo z dovolj prostega časa zase (imajo torej čas za zadovoljevanje svojih potreb). Zbrane podatke sem s pomočjo šestih raziskovalnih vprašanj interpretirala ter skupaj povzela v ugotovitve in sklepno misel v zaključku.

4.1 Raziskovalni problem

Vprašanja, sestavljena vnaprej, so bila povzeta v osmih sklopih in se nanašajo na spodaj navedene teme:

- *demografski podatki* (poudarek je bil na starosti, izobrazbi, zaposlitvi posameznika, številu in starosti otrok ob nastanku enostarševske družine),
- *enostarševski status* (ugotavljala sem vzroke in posledice enostarševstva, kakšne so po mnenju staršev prednosti in slabosti enostarševskih družin in kako imajo v enostarševskih družinah urejeno skrbništvo in stike z otroki),
- *materialni standard* (zanimal me je predvsem vpliv statusa enostarševstva na materialno stanje pred in po nastanku enostarševske družine in kako se starši v novo nastali enostarševski družini uspejo usklajevati),
- *vsakdanje življenje* (znotraj sklopa vprašanj sem ugotavljala, kako poteka njihov vsakdanjik in s kakšnimi težavami (če sploh) se srečujejo v vsakdanjiku),
- *podporne mreže* (zanimalo me je, kdo so najpogostejši ponudniki izvajanja podpore, s kom se najpogosteje družijo, ali jim kdo sam ponudi pomoč, na koga se obrnejo v primeru vsakdanjih situacij (npr. denarna pomoč, pomoč pri hišnih opravilih, varstvo ...)),

- *usklajevanje dela in družine* (znotraj usklajevanja dela in družine me je zanimalo, ali menijo, da uspešno usklajujejo obe področji življenja – delo in dom in na kakšen način se usklajujejo),
- *prosti čas* (preverjala sem, ali so člani v enostarševskih družinah zadovoljni s preživljanjem prostega časa, kolikokrat na teden si vzamejo čas zase in v katerih dejavnostih najpogosteje preživljajo svoj prosti čas),
- *razmerje med materialnim statusom, usklajevanjem dela in družine ter časom zase* (v zadnjem sklopu sem ugotavljala povezanost med zgornjimi tremi vidiki).

Skozi celotno analizo se ukvarjam z naslednjimi raziskovalnimi vprašanji in na njih odgovorim v glavnih ugotovitvah v zaključku.

RV1: S katerimi težavami se starši enostarševskih družin soočajo pri vsakdanjem usklajevanju obveznosti?

RV2: Kako starši v enostarševskih družinah usklajujejo družinsko in delovno življenje?

RV3: Kakšna je vloga ter vpliv podpornih mrež pri enostarševskih družinah?

RV4: Katere so najpogosteje uporabljene podporne mreže?

RV5: Ali je finančni in materialni položaj enostarševskih družin v primerjavi s preteklimi dvostarševskimi družinami slabši/boljši?

RV6: Ali materialni status enostarševskih družin vpliva na kvaliteto preživljanja prostega časa?

4.2 Metodologija

4.2.1 Vrsta raziskave

Za preučevanje vsakdanjega življenja enostarševskih družin sem uporabila metodo kvalitativnega raziskovanja, in sicer polstrukturiran intervju. Gre za intervju, ki je prožen in omogoča zastavljanje novih vprašanj med samim intervjujem glede na odgovore intervjuvanca. Pri tej obliki spraševanja, ki jo imenujejo tudi odprti intervju, ne uporabljamo do potankosti vnaprej pripravljenega vprašalnika, ampak zgolj vodilo ali predlogo za intervju, to je seznam okvirnih tem in vprašanj. Osnovna tehnika, ki jo uporabljamo pri tej vrsti intervjuja, je pozorno poslušanje. Spraševalec in vprašanec sta v neposrednem stiku iz oči v oči, tako da lahko v največji možni meri odkrijeta nesporazume pri komuniciranju in se sporazumeta o pomenu sporočil (Mesec 1998).

4.2.2 Vzorec

Med enostarševskimi družinami sem za vzorec izbrala le starše, ki so bili ločeni oziroma razvezani. V skladu z definicijo polstukturiranega intervjuja, ko do potankosti ne uporabljamo vnaprej pripravljenega vprašalnika, se je izkazalo, da ima polovica staršev v enostarševskih družinah skupno skrbništvo, druga polovica pa samostojno skrbništvo. Vsi vprašani še vedno živijo kot enostarševska družina in v času intervjuvanja niso imeli partnerja.

4.2.3 Zbiranje podatkov in izvedba

Intervjuje sem opravljala od 15. marca 2013 do 10. aprila 2013. V raziskavo je bilo zajetih 10 oseb, od tega 7 mater in 3 očetje. Intervjuji so bili zvočno posneti in transkribirani. Njihove odgovore sem pri vnosu v računalnik slovnično korektno, jezikovno pravilno in logično priredila. Intervjuje sem izvajala na različnih krajih; doma, na delovnem mestu in v kavarnah. Intervjuji so potekali ob različnih urah, saj sem se poskušala čim bolj prilagoditi razpoložljivemu času intervjuvancev. Intervjuji so potekali od 40 do 90 minut, odvisno od razpoložljivosti časa in »odprtosti« intervjuvanca. Intervjuji so potekali anonimno, zato sem v diplomski nalogi namesto resničnih imen uporabljala namišljena.

Intervjuvance/intervjuvanke sem našla preko lastne neformalne socialne mreže. Povezala sem se s prijateljico, ki živi v enostarševski družini in ki mi je pomagala pridobiti še 4 starše iz enostarševskih družin, ostale sem pridobila na podoben način. Z oblikovanjem vzorca, ciljne skupine torej nisem imela težav.

S starši sem stopila v stik preko telefona, jim razložila namen, zagotovila anonimnost ter se dogovorila za kraj in čas srečanja. Vsakemu intervjuvancu sem pred samo izvedbo intervjuja razložila potek intervjuja ter sklop vprašanj, ki so si tematsko sledila. Na začetku intervjuja je bilo pri nekaterih vprašanih zaznati, da so rahlo zadržani, vendar so se kaj kmalu sprostiti ter pričeli brez zadržkov govoriti o vsakdanjem življenju v novo nastali družini.

4.3 Analiza in interpretacija zbranih podatkov

Zbrane podatke sem razčlenila na sestavne dele, jih razvrstila po tematskih sklopih in s tem dobila enote kodiranja (stavki, misli intervjuvanih). V nadaljevanju sem podatke, ki sem jim pripisala isti pojem, ločila od ostalih podatkov ter jih na ta način organizirala. Glede na veliko število podatkov sem izbirala samo najbolj relevantne pojme, med njimi iskala podobnosti/različnosti, jih definirala ter jih umestila v interpretacijo posameznega sklopa

vprašanj. Pri interpretaciji podatkov sem si pomagala s konkretnimi citati intervjuvanih in s strokovno literaturo.

4.3.1 Demografski podatki

Sociodemografska vprašanja so zajemala naslednje podatke: leto rojstva, izobrazbo, zaposlitev posameznika, stanovanjski status ter število in starost otrok ob nastanku enostarševske družine.

Tabela 4.2: Demografski podatki o anketirancih, pri čemer pomenijo Z – zaposlen/a, B – brezposeln/a, S – samozaposlen/a.

Št. in ime intervjuvanca	Starost	Izobrazba	Zaposlitev	Stanovanjski status	Št. otrok	Starost otrok(a) ob nastanku enostarševske družine
1. Špela	28	srednja štiriletna	Z	lastniško	1	21 mesecev
2. Nina	35	fakulteta	Z	lastniško	2	3 leta in z drugim otrokom še noseča
3. Petra	38	fakulteta	B	lastniško	2	6 in 8 let
4. Vanja	44	srednja štiriletna	Z	najemniško	2	4 in 10 let
5. Irena	28	srednja štiriletna	Z	najemniško	1	8 mesecev
6. Miha	43	srednja štiriletna	S	lastniško	2	18 mesecev in 3 leta
7. Tanja	40	fakulteta	Z	lastniško	1	4 leta
8. Denis	29	srednja štiriletna	Z	lastniško	1	19 mesecev
9. Pija	44	fakulteta	Z	lastniško	3	21, 15 in 6 let
10. Peter	43	srednja štiriletna	S	najemniško	1	4 leta

Starost starša. Povprečna starost intervjuvanih je 37,2 leta. Povprečna starost staršev ob rojstvu otrok je 29,5 leta, kar potrjuje ugotovitve zadnjih nekaj let, da se starost mater ob rojstvu otrok povečuje; tabela 2.

Starost otrok ob nastanku enostarševske družine. Starost otrok pomembno vpliva na intenzivnost reševanja vsakdanjih težav v enostarševski družini. Čim večja je starost otrok, tem večja je možnost lažjega usklajevanja obveznosti in vsakodnevnih opravil. V realizacijo

določenih življenjskih nalog se namreč lahko vključujejo že otroci, s tem pa se družinske aktivnosti in opravila razporedijo med vse člane družine. Te tako ne ostajajo zgolj v domeni enega in edinega starša, kot to sicer velja v enostarševskih družinah z majhnimi otroki, v starosti od nekaj mesecev do 5. leta, kot je glavnina otrok, kar je razvidno iz tabele 2.

Povprečna starost otrok ob nastanku enostarševske družine je 5 let in pol. Informacije s strani intervjuvancev sicer govorijo, da sta se partnerja v vseh primerih zavestno in skupno odločila za otroka(e) in starševstvo, vendar je v večini primerov po rojstvu otroka prišlo do razhajanja v različnih interesih in prioritetah.

»Po eni strani je tu želja po "lastnem življenju", ki nastaja v individualizirani družbi in zajema oba spola, želja po samouresničevanju, avtonomiji, svobodi, ki se zdi v nasprotju s pripravljenostjo na skrb za otroka« (Ule 2003, 58). Pri dveh osebah smo potrdili zgoraj omenjeno:

»On si je omislil motor, kolo, maratone, on po svoje, jaz pa s tremi otroki sama doma« (Pija, 44).

»Bivša partnerica se ni več videla v tej družini, v tej funkciji ... Potrebovala je več časa zase, pogrešala je žuranje« (Špela, 28).

Stanovanjski status. Iz tabele 2 lahko razberemo, da ima več kot polovica staršev lastniško stanovanje, medtem ko trije starši živijo v najemniških stanovanjih. V petih primerih so intervjuvanci ostali v istih lastniških stanovanjih oziroma hišah in se s slednjim niso obremenjevali, medtem ko sta dve osebi vzeli kredit, kupili novo stanovanje in se odselili od bivšega partnerja/-ke.

Oseba 2 je selitev in spremembo bivališča označila tako: *»To je bil največji projekt v mojem življenju, kupiti sem morala stanovanje, celega prenoviti, opremiti, ogromno finančnih sredstev je šlo. Ogromno je bilo čustvenega pritiska, to je bil namreč v mojem življenju en hujših zalogajev – selitev, z dvema malima otrokoma« (Nina, 35).*

V dveh primerih najemniškega statusa je bil stanovanjski položaj pred in po nastanku enostarševske družine nespremenjen, medtem ko je pri osebi 5 prišlo do situacije, ko se je morala odseliti od svojega partnerja – z lastniškim stanovanjem in poiskati novo, najemniško stanovanje.

»Medve sva morali iti stran in si poiskati novo stanovanje – prej smo namreč živeli v policijskem stanovanju, on pa je tam ostal ... Pomagal mi je vsaj pakirati« (Irena, 28).

4.3.2 Enostarševski status

Da bi lažje razumela vsakdanje življenje enostarševski družin, sem starše povprašala o razlogih nastanka in življenju pred razvezo – glede na današnjo situacijo. Zanimalo me je, kakšne spremembe je dogodek vnesel v njihovo življenje, kaj menijo, da so prednosti in slabosti v enostarševski družini. Ugotavljala sem tudi, kako imajo urejene stike in skrbništvo nad otroci.

4.3.2.1 Življenje pred razvezo/ločitvijo

Razveza ali ločitev se začneja že veliko pred tem, kot do nje dejansko pride. Prav proces ločevanja pomembno vpliva na dinamiko družine in prilagoditev posameznikov po končani razvezi ali ločitvi. Traja lahko mesece, leta, običajno pa se proces psihične in čustvene ločitve začne pri enem partnerju prej kot pri drugem (Stražar 2007, 216).

Za začetek sem starše povprašala o razlogih ločitve oziroma razveze. Trije starši so izpostavili isti razlog razveze – nov partner.

»Prišla je tretja oseba, z njene strani« (Miha, 43).

»Bivši mož je spoznal mlajšo žensko, se pač odselil in še danes živi z njo« (Vanja, 44).

V štirih primerih je bila prisotna težnja k individualizmu in karierizmu, nazaj k »staremu življenju«, uživanju samostojnosti ter »brezskrbnosti«. Individualizem je moderni pojav, ki ima negativne in pozitivne posledice – po eni strani je povezan s sebičnostjo, egoističnim in narcističnim obnašanjem, po drugi strani pa je povezan s svobodo, ki je temeljna in pozitivna vrednota (Ule in Kuhar, 2003, 75).

Oseba 2 je izjavila:

»Prioritete v življenju sva imela različne, vrstni red, kaj je pomembnejše – meni družina, njemu kariera. Tudi meni je kariera pomembna, ampak na prvem mestu so družina in otroci« (Nina, 35).

Pri družini osebe 9 je bilo prisotno »nerazumevanje. Bil je direktor, začel je živeti čisto po svoje, bil je zelo obremenjen s službo – ves čas je hodil okoli, tako sva se potem odtujila« (Pija, 44).

Dva starša sta dejala:

»Razšla sva se na njegovo željo, ker je pač želel spet biti sam« (Irena, 28).

»Čustva so se ohladila, pogrešala je staro življenje, ni se več čutila biti v zvezi« (Denis, 29).

Ostali so izpostavili:

»Čisto razhajanje, nobenega skupnega interesa nisva imela razen otroka« (Špela, 28).

»Nesoglasja glede vsakdanjega življenja, ta so se vedno bolj stopnjevala, nismo se znali pogovarjati, nastala je tudi "gužva v zakonu"« (Tanja, 40).

»Sproti nisva dovolj delala na vezi in ko sva začela delati, sva se tega lotevala malo po malo. Nisva vedela, kam to pelje, sproti sva lezla v čedalje večjo odtujitev in potem ko enkrat prideš čez mejo, je težko popravljati« (Peter, 43).

Če povzamemo vse zgoraj navedeno, lahko delno generaliziramo, da je najpogosteje izpostavljen razlog za razvezo individualizacija ter karierizem, kar je v današnjem sodobnem času nekaj povsem normalnega, običajnega in je stvar izbire posameznika.

Pri večini intervjuvancev je bilo pri vprašanju, kakšno je bilo življenje pred nastankom enostarševske družine glede na današnjo situacijo, zaznati pozitivna občutja in neke vrste »olajšanje«, ko so se razvezali.

»S prvim dnem, ko je stopil s kovčki skozi vrata in se odselil, sem vedela, da sem se notranje umirila. Da ne bo več depresije in vprašanj – ali bo dobre volje ali slabe, kaj sem spet narobe naredila, kje se bova spet "zapela", ali bom šla spat dobre volje, ali bom ponoči jokala ... No, tega bremena sedaj ni več« (Vanja, 44).

»V obdobju, ko sem se ločeval, sem se zopet začel smejati. Prej sem se pozabil. Vse sorte nas učijo, samo kako živeti ne – znamo voziti avto, barko, vemo, kako živijo plemena, ne vemo pa, kako živeti. In potem te to počasi zapre, delaš kot robot. Zaživel sem, zadihal, pa ne gre za to, da bi bila slaba veza, ampak ... Po 13 letih pač padeš v nek kalup, delaš stvari avtomatično, nekako si omejen, ne hodiš ven, družiš se manj in potem kar naenkrat zadiháš. Prej pa si pozabil, kako je bilo« (Peter, 43).

Skupno večini vprašanih mater je bilo, da so že pred razvezo večino družinskih del opravljale same in na tem področju ni prišlo do bistvenih sprememb.

»Že prej sem bila med tednom sama z otrokom in skrbela za dom« (Tanja, 40).

Nihče od intervjuvanih ni izpostavil pogrešanja družinskega življenja oziroma partnerstva, bolj kot to so izpostavljali prisotnost partnerja v fizični obliki in pomoč pri vsakdanji logistiki, pri prevzemih otrok v varstvu, pomoč pri nakupih ...

»Ona (otrok, op. p.) od mene ne dobi toliko pozornosti, ker ji je ne morem dajati ... Ko pridem domov, moram skuhati večerjo, vse pripraviti, pospraviti, takrat se nihče ne igra z njo. Če bi bila dva, bi bilo to veliko lažje« (Irena, 28).

4.3.2.1 Življenje po razvezi/ločitvi

Odselitev enega od staršev in razveza oziroma ločitev prineseta s seboj ključne spremembe, predvsem v funkcioniranju družine in prehodu iz dvostarševske v enostarševsko družino. Potrebno je razviti nova pravila in vzorce za vse navade in rutine vsakdanjega življenja (Stražar 2007, 230).

Starše sem povprašala, kako so doživljali ločitev oziroma razvezo in kakšne spremembe je dogodek vnesel v njihovo življenje. Odgovori nakazujejo, da je bil za nekatere dogodek zelo stresen.

»Mene je ločitev močno sesula ... Od začetka je bilo zelo težko, težko psihično, ker se spopadaš z nekim občutkom, vsaj jaz sem se, daje te slaba vest in občutek, da je nekaj propadlo, otrok je bil čisto sesut, potem pa sem reševala še njega. Otrok je ostal meni, jaz sem to gledala vsak dan ... Bivši partner tega ni gledal ... In jaz sem tista, ki sem se borila, da bom sebe in otroka postavila na noge ter zraven skrbela še za vse, za hišo, za stroške ... In potem ugotoviš ... Najhujši občutek je tisti, ko ugotoviš, da si za vse sam. To je tisto, za kar rabiš precej časa, da dojameš« (Tanja, 40).

»Življenje se mi je korenito spremenilo. Zamenjala sem kraj bivanja, iz hiše v stanovanje, iz vasi v mesto, zamenjati sem morala službo, otroka sem morala vpisati v drugo šolo, kjer ni poznal vrstnikov, iskati sem morala vrtec, kupiti sem morala stanovanje. To je bil zame največji projekt v mojem življenju. Na več področjih sem morala vse na novo urediti. Vse skupaj sem urejala 2 leti« (Nina, 35).

Zagotovo je ločitev oziroma razveza stresen dogodek, ki pušča posledice tako pri odraslih kot pri otrocih. Kljub vsemu pa se sčasoma življenje v novo nastali družini reorganizira, postavijo se nove prioritete, družina poišče nove vire moči.

V nadaljevanju izpostavljam razmerje otrok s starši in spremembe, ki se zgodijo v skladu z zgornjimi zaključki v enostarševskih družinah. Iz večine odgovorov se da razbrati, da imajo starši z otroki sedaj bolj sproščen in boljše preživet kvaliteten čas in da se jim posvečajo v večji meri.

»Največja razlika v primerjavi s prejšnjim življenjem je ta, da se pri otroku pozna, če si srečen, saj je potem srečen tudi otrok. Zdaj ko sva sami, se ves čas smeji, je dobre volje, nikoli ni živčna. Prej sem bila sama živčna in je to čutila tudi hči« (Špela, 28).

»V resnici sem več z otrokom, si poskusim urnik načrtovati tako, da sem čim več z njo, da sem čim bolj aktiven, interaktiven, da ima čim več od mene« (Peter, 43).

»Zdi se mi, da je med mano in otroci nastal boljši odnos, saj si prej razpet med partnerjem in otroci. In moj je bil še tako "narejen", da mi je ves čas očital, da so najprej otroci, potem dolgo nič in potem on. Kar se tega tiče, smo vzpostavile veliko večji stik, ko je šel ... Še bolj smo se povezale« (Pija, 44).

Zanimivo je dejstvo, ki so ga izpostavili trije starši kot ključno spremembo v vsakdanjem življenja po razvezi. To je čas, ko gredo otroci k drugemu staršu in prvi ostane sam doma.

»Pri nas je bilo tako, da smo vse stvari počeli skupaj – skupaj v trgovino, skupaj v vrtec, skupaj k starim staršem ... Ko sva šla narazen in ko sta šla otroka k njemu, je bila to ključna sprememba. Ko nisi vedel, kaj bi počel, kaj bi sam s seboj, kar se dejansko moraš naučiti. Dejansko se moraš naučiti biti sam in preživljati čas« (Petra, 38).

Na oceno dogodka – prejšnji družinski status zagotovo vpliva časovna oddaljenost le-tega. Ko se ljudje ozrejo v preteklost in vrednotijo dogodke, jih vsekakor vidijo v drugi perspektivi.

»Danes si ne predstavljam več, da bi živela skupaj. Lepo mi je, znašla sem se« (Pija, 44).

»Dojel sem, da sem ob njej samo vegetiral in se živciral ... Zdaj definitivno vidim, da je boljše« (Denis, 29).

»Prej sem se zanašala na očeta otrok in bila potem slabe volje, zdaj pa vse funkcionira, zanesem se nase – in vem, da se lahko« (Tanja, 40).

4.3.2.2 Prednosti življenja v enostarševski družini

Starši so v večji meri izpostavili prednosti v smislu psihološkega vidika – boljše razpoloženje, notranji mir, neobremenjenost in nepotrebno ukvarjanje s partnerjevimi »muhami«,

njegovo/njeno (ne)sodelovanjem pri družinskih opravilih, kvalitetnejši in bolj posvečen čas otrokom. Dva od desetih staršev ne vidita nobene prednosti v novo nastali enostarševski družini, ko jo primerjata s prejšnjo dvostarševsko družino.

»Nisi živčen, si bolj srečen, že zaradi tega je boljše« (Špela, 28).

»Če živiš s partnerjem, imaš seveda tudi različne poglede na vzgojo in na red, v tem primeru pa imaš sam svoj red, disciplino, enotna pričakovanja, posledice, ki jih sam uvedeš ... Ni nesoglasij, to je prednost« (Nina, 35).

»Prednost je definitivno to, da postaneš bolj močna oseba. Sama svoja sem, naučila sem se samostojno živeti, sama vse urejam in na to sem zelo ponosna« (Irena, 28).

»Manj je dogovarjanja, manj pregovarjanja, čakanja ... Točno vem, kaj je potrebno narediti – pokositi travo, poklicati serviserja, naročiti drva ... Zdaj točno vem kdaj bom kaj naredila – če ne uspem, se na nobenega ne jezim« (Tanja, 40).

»Prednosti so, da ni nobenih prepirlanj, nobenih živčnosti, vse se lahko pogovorimo čisto normalno, česar prej recimo nismo mogli« (Pija, 44).

»Ko je otrok pri tebi, se mu definitivno bolj posvetiš, izkoristiš tisti čas, ko si z njim ... Mogoče celo bolj kot pa če sta oba starša doma ... Zavedaš se, da je treba izkoristiti čas, da ga danes imaš in jutri morda že ne ... Več kakovostnejšega časa je« (Peter, 43).

Večina ocenjuje, da je bolje živeti sam z otrokom, kot pa v družini, v kateri se s partnerjem ali partnerico ne razumeta in s tem posledično negativno vplivata na vzgojo otrok. Ponavljajo se tudi izjave, ko starši pravijo, da ni pravilno, da daješ otrokom napačen zgled »popolne družine«.

»Če bi zaradi otrok ostala skupaj, bi bilo zagotovo več škode. Če bi morali mene gledati nesrečno in pa naju dva skupaj, ki ne funkcionirava ... Če otroci ne vidijo mame in očeta, ko se poljubljata, se imata rada, da skupaj preživljata čas, mislim, da je boljše, da vidijo, da nista skupaj« (Nina, 35).

»Sva seveda pomislila tudi na to, da bi ostala skupaj zaradi hčere, ampak sva v isti sapi rekla, da ravno tega ne smeva narediti, ker s tem daš otroku napačen vzor, da mora pač v življenju, tudi če je hudo, za ceno nečesa tretjega vztrajati. To je negativen vzorec, ki ga lahko otrok posledično dobi.« (Peter, 43)

Pomembna razlika med družinami, ki bolj ali manj funkcionirajo, se ne nanaša na vprašanje, kdo tvori družino, temveč na kakovost odnosov in sposobnost adaptacije v družini – torej na

kakovost procesov v družini, na katere moramo gledati skozi socialni in razvojni kontekst (Poljšak Škraban, 2007).

4.3.2.3 Slabosti življenja v enostarševski družini

Skoraj večina staršev se strinja glede iste pomanjkljivosti/slabosti v enostarševskih družinah, in to je primanjkljaj enega dohodka. Težje si privoščijo dopust, otrokom ne morejo omogočiti vseh izvenšolskih aktivnosti itd.

»Če izhajam iz finančnega stanja, je bil prej luksuz, saj so bili s strani bivšega partnerja zelo dobri dohodki, kar se pozna. Za financiranje sva bila prej dva, zdaj pa sem sama. Prej so se stroški za hišo (ki niso majhni) razdelili na dva dela, zdaj pa je vse padlo name« (Tanja, 40).

»Določeni otroci hodijo drsat, 1x na teden hodijo v kino, v gledališče, v Atlantis – mi pa tega ne moremo, prav ne morem ... Ne vem, kako si bomo letos sploh lahko morje privoščili – če ne bom dobila dodatnega denarja od njega ali od mojih starše, ne morem peljati otrok na dopust« (Nina, 35).

Nekateri starši so prepričani, da otrok vendarle potrebuje oba starša, in v tem vidijo slabost.

»Menim, da si otrok zasluži oba starša skupaj. To sem si vedno tako predstavljal ... In to, da se otrok zaveda, da mu starša stojita ob strani – skupno starševsko življenje« (Denis, 29).

»Pomanjkljivost vidim v tem, da otrok rabi oba starša in da mora oče kot lik v njegovem življenju, igrati vlogo ... To, da se vidita vsak drugi vikend v mesecu, je premalo ... Vidim, kako on kot fant potrebuje moški lik v svojem življenju« (Tanja, 40).

Še vedno je torej prisoten stereotip glede nujne, aktivne prisotnosti obeh staršev, ki je velikokrat spet prevladujoči mit in pogoj o »pravi« popolni družini. Kot pravi Rener: *»Nikakršnih empiričnih dokazov nimamo, da enostarševske družine vzgajajo drugače kot dvostarševske. Nikakor ne moremo reči, da je to oblika družine, ki producira razvajene in deviantne otroke« (Rener 2003, 31. maj).*

Kot slabost jih veliko izpostavlja tudi to, da vso breme pade na enega, kar posameznika omejuje materialno, časovno, težje spoznavajo nove partnerje itd.

»Vse je na enem človeku – vse sam izpelje. Vse moraš narediti in ni pomembno, ali si bolan ali te boli glava – moraš narediti. Hočeš, nočeš, moraš« (Nina, 35).

»Nimam nič kaj veliko prostega časa ... Bilo je tudi obdobje, ko nisem mogla niti na kavo. Slabost je tudi, da težko spoznavam nove partnerje, to je cel projekt. Enega sem spoznala, ampak sem zadnjič ugotovila, da sem prav živčna, ker se mu ne morem nič posvetiti. Prav čutim, da nisem sproščena, ne morem se mu posvetiti. Prijateljujeva, ampak vse skupaj kar "na mestu stoji". Ja, in potem si dejansko rečem – ja, boljše je, da si sama« (Irena, 28).

4.3.2.4 Skrbništvo nad otroci

Kot že omenjeno v teoretskem delu diplomske naloge, poznamo dve vrsti skrbništva: samostojno skrbništvo, pri katerem je varstvo v domeni enega starša, drugi pa ima pravico do osebnih stikov, ter fizično skupno skrbništvo, pri katerem se otroke dodeli v vzgojo in varstvo obeh staršev. V teoretskem delu smo izpostavili tudi temo »novi očetje«, ki govori, da si želijo očetje vedno bolj aktivno prisostvovati pri vzgoji otrok. Vedno pogosteje se potegujejo, da bi bili otroci po razvezi zakonske zveze oz. razpadu izvenzakonske skupnosti zaupani v varstvo njim. V zadnjih dveh desetletjih narašča delež primerov zaupanja otrok očetom. Po podatkih Statističnega urada je bilo leta 2005 v Sloveniji med razvezami, v katerih so prisotni otroci, 7,3 % primerov zaupanja otrok očetom (Žakelj 2007, 7).

Tabelo 2 sem priredila in ji dodala tip skrbništva ter urejenost stikov. Osebe so oštevilčene po istem vrstnem redu kot v tabeli 2. Kot je razvidno iz tabele 3, je v intervjujih sodelovalo pet staršev, ki imajo samostojno skrbništvo, in pet staršev, ki si delijo skupno skrbništvo. Od petih staršev, ki si delijo skupno skrbništvo, so sodelovali trije očetje.

Dva od treh očetov sta takoj ob razvezi predlagala skupno skrbništvo in sta se s partnerico tudi brez problemov o tem zedinila.

»Dolgo sva se pogovarjala, kako bova delila stanovanje, stvari, ki se tičejo otrok, pa so bile znane že od prvega dneva ... Ni bilo debate o tem ... Jaz sem rekel, da bom imel otroke polovico časa in ona temu ni oporekala« (Miha, 43). Tretji oče je celo predlagal, da bi imel on v celoti samostojno skrbništvo: »Predlagal sem, da bi imel celo skrbništvo, ampak potem je zelo hitro prišlo do tega, da je od obeh – pol pol. Če se ne bi strinjal, pa tako vedno mame dobijo otroke« (Denis, 29).

Tabela 4.3: Enostarševske družine glede na tip skrbništva in urejenost stikov.

Št. intervjuvanca in ime	Tip skrbništva	Urejenost stikov
1. Špela	Skupno	3 dni pri mami, 4 dni pri očetu, vsako nedeljo se dogovorita za tekoči teden
2. Nina	Samostojno	1x mesec oz. ko ima oče čas
3. Petra	skupno	vikend, ponedeljek in torek pri mami, od srede do petka pri očetu; ko so pri očetu med vikendom, jih ima mama od ponedeljka do četrтка
4. Vanja	Samostojno	2x na teden (od 17.30 do 21.00) in vsaki drugi vikend
5. Irena	Samostojno	1x na 2 tedna po 3h
6. Miha	Skupno	1 teden pri očetu, 1 teden pri mami
7. Tanja	Samostojno	vsak drugi vikend oz. če je oče v Sloveniji med tednom, ga ima od četrтка do ponedeljka
8. Denis	Skupno	4 dni pri očetu, 3 dni pri mami
9. Pija	Samostojno	vsak drugi vikend (samo najmlajša, starejši ne hodita več k očetu)
10. Peter	Skupno	2 tedna pri očetu, 2 tedna pri mami

S primerjavo skupnega in samostojnega skrbništva sem ugotovila (čeprav menim, da je vzorec 10 družin premajhen, da bi lahko posploševala na celoto), da imajo otroci pri skupnem skrbništvu zagotovo več discipline, usmerjene pozornosti in točno vedo, kakšen je njihov urnik. To nam potrjujejo izjave staršev v nadaljevanju.

Vseh 5 staršev s skupnim skrbništvom je izpostavilo, da ni potrebno veliko usklajevanja z bivšim partnerjem, saj je pri skupnemu skrbništvu potrebna le velika mera zrelosti, odgovornosti in stabilnosti v osebnosti posameznika.

»Definitivno je v tem primeru pomembno, da se starša razumeta, česar pa večina parov ne zmore« (Denis, 29).

Eden od očetov sicer z materjo svojih otrok verbalno ne komunicira, komunicirata samo preko sms-ov, vendar nimata težav pri usklajevanju stikov, saj so le-ti datumsko določeni in torej ni dileme, kdaj se stiki izvajajo in rotirajo.

Potreba po boljšem usklajevanju se zato pri samostojnem skrbništvu pojavlja pogosteje.

»Zaradi narave njegovega dela je vse po dogovoru – torej se mu čisto prilagajam. Občasno, ko pride v Ljubljano, pokliče, pa je potem tukaj v stanovanju z njima ali pa ju pride iskat, ko ju peljem k babici, in ju vzame za kakšno urco. Nikoli ne vem, kdaj ju bo imel« (Nina, 35).

»Ix na dva tedna jo vzame za tri urice. En dan prej pokliče, včasih pa celo isti dan javi ... Rekla sem mu, naj naslednjič to prej pove, ker se ne morem organizirati, če mi javi par ur prej. Celo predlagala sem, da bi za en mesec vnaprej napisal urnik v službi in bi točno vedel, kdaj jo lahko ima ... Še sodnica je rekla, da so imeli že veliko policistov in da se da dogovoriti, ampak očitno on tega ni sposoben« (Irena, 28).

Iz izpovedi staršev s skupnim skrbništvom je razvidno, da so le-ti na začetku potrebovali več časa in prilagajanja na nov ritem – novo obliko družinske skupnosti. Štirje so izpostavili organiziranost kot pomemben faktor pri prehodu v enostarševstvo. Oblikovali so si dva ločena urnika, enega za dneve skupaj z otroki in drugega za dneve, ko so bili otroci pri drugem staršu.

»Ritem – saj so en teden pri meni in en teden pri njej – se je zelo spremenil. En teden odhajam iz službe prej, en teden lahko potegnem ... Težko se privajam, ampak se« (Miha, 43).

»Bili so trije dnevi na teden, ko nisem vedela, kaj bi počela. Ampak potem si življenje organiziraš tako, da takrat splaniraš stvari, ki jih ne moreš početi, ko imaš otroke. Jaz sem šla recimo takrat sama v "šoping", šla sem si uredit nohte, k frizerju ... A na začetku sem bila zmedena« (Petra, 38).

Pri prednostih in slabostih vzgoje otrok v skupnem skrbništvu sem dobila s strani staršev deljena mnenja.

»Mislim, da je za otroka boljše tako, kot je. Punci živita na polno – en teden na polno pri meni, en teden na polno pri mami. Tako da mislim, da otroci v končni fazi več izvlečejo. Mislim, da jih to ne zmede. Imata sicer dve vzgoji, ampak ju vsi zelo hvalijo, sta relativno samostojni« (Miha, 43).

»V resnici sva oba s hčerjo dobila več časa en z drugim« (Peter, 43).

»Vodiš svojo vzgojo, ampak kaj preveč tako ne smeš, ker je otrok lahko hitro zmeden. Poskusiš ga usmeriti v čim bolj pravo smer« (Denis, 29).

»Težave zaznavam prvi dan, ko prideta, in večer, preden gresta. Ampak to je po moje globoko v vseh, ker vemo, da gremo narazen. Takrat se dostikrat malo skregamo, čeprav zdaj že vem, da bo to tako« (Miha, 43).

»Meni drugače nikakor ni všeč, da imava skupno skrbništvo, ampak recimo da je hči navajena teh premikov že od prej, in to precej, tako da to ni nič novega zanjo« (Denis, 29).

Ne glede na tip skrbništva je zagotovo zelo pomembno, da imata starša pri ključnih pomembnih razvojnih temah glede otrok podobna stališča in mnenja.

4.3.3 Materialni standard

Pri materialnem standardu sem ugotavljala razliko pred in po nastanku enostarševske družine. Zanimalo me je, ali starši prejemajo preživnino, ali so zadovoljni z materialnim položajem, kako se uskladijo na finančnem in materialnem področju – in/ali so si bili primorani dobiti dodatno delo. Prav tako sem raziskovala, ali materialni status enostarševskih družin vpliva na kvaliteto preživljanja prostega časa.

4.3.3.1 Razlika v materialnem statusu pred in po nastanku enostarševske družine

Starši so ocenili trenutno materialno stanje ter ga primerjali z materialnim stanjem pred nastankom enostarševske družine. Oseba 1 je ocenila, da *»je kvečjemu boljši. Zdaj mi gre še boljše kot prej, prej je on vse porabil« (Špela, 28)*. Devet staršev pa je ocenilo svoj materialni položaj kot slabši glede na čas pred nastankom enostarševske družine.

»Ja, se je ... Saj sem imela že prej kredit in stroške, ampak mi je vseeno on večkrat pomagal, mi je dal kaj za zraven, zdaj pa tega ni več« (Pija, 44).

»Ja, ja, seveda. To se zelo pozna – prej sta bili dve plači, zdaj pa pač ena, pa preživnina, ki je pa v mojem slučaju visoka zaradi visoke najemnine ... Toliko kot dobim preživnine, toliko dajem za najemnino. Vsi ostali stroški pa so potem na meni. In takrat, ko je odhajal, sem morala vzeti kredit – šole, stanovanjski stroški ...« (Vanja, 44).

A kljub temu da je materialni status slabši kot pred nastankom enostarševske družine, je bilo pri veliki večini zaznati, da imajo sedaj vsaj boljši pregled nad denarjem, vedo, kam se denar steka.

»Je bilo boljše prej, ampak imam sedaj boljši pregled nad financami« (Petra, 38).

»Razlika je, kar se tiče financ, pa še tega ne bi zamenjala, zato ker prej nisem imela nobene veljave, niti vloge, nič, on je imel roko čez vse ... Bil je zelo skopuški ... Vedno sem ga morala prositi za denar, zdaj imam pa sama roko čez finance, zdaj točno vem, kje sem. Je zagotovo težje, manj si lahko privoščimo, ampak punce to nekako razumejo« (Pija, 44).

Največje finančne težave je imela večina vprašanih takoj po razvezi, na pomoč so jim priskočili sorodniki, nekateri so morali vzeti kredit, da so se lahko preselili, opremili stanovanje na novo, kupili nov avto – ker ga je vzel bivši partner(ica), vendar so se stvari po določenem času začele postavljati nazaj v svoje okvire.

»V resnici je tako: če bi bil človek pameten, bi lahko imel več denarja po ločitvi, saj sem ne nazadnje jaz prispeval 60, 70 odstotkov denarja v vezi. Se pravi, bi mi moralo potem ostajati, a sem zaradi krize potem več denarja porabil ... Sem si potem materialno privoščil več kot, je bilo treba. Šel sem, recimo, na potovanja ali pa po nakupih, kadar mi ne bi bilo treba – to ve ženske razumete. Pa na novo sem si moral dom postaviti: kupiti sem moral novo televizijo, pohištvo, nov avto. Tako da eni stroški so čisto upravičeni, eni pa daleč nesmiselni. V resnici je na začetku vse "dol padlo", potem pa se je počasi začelo balansirati« (Peter, 43).

4.3.3.2 Preživnina

Dolžnosti staršev, da preživljajo svoje otroke, in načine urejanja preživnine natančneje opredeljuje Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list RS, št. 123/2004). Starši so dolžni preživljati svoje otroke do njihove polnoletnosti, v primeru da se redno šolajo, pa so starši dolžni preživljati svoje otroke tudi po doseženi polnoletnosti, najdlje do 26. leta. Zakon določa, da se preživnina določi glede na potrebe upravičenca ter pridobitvene zmožnosti zavezanca. Pri odmeri preživnine za otroka mora sodišče upoštevati otrokovo korist, tako da je preživnina primerna za zagotavljanje uspešnega telesnega in duševnega razvoja otroka.

Pri skupnem skrbništvu se, ne glede na to, da si starša enakovredno delita otroka(e), prav tako določi višina preživnine, ki naj bi se izplačevala v enakih deležih eden drugemu. Ker je to »nesmisel«, je vse skupaj le uradno – formalno, v realnosti pa se starši tega ne poslužujejo.

»200 € na mesec – po zakonu mora biti. Zaradi tega naj bi si 15. v mesecu na roke dajala en drugemu 200 €. Mora se izplačati, ampak dejansko si tega ne dajeva, je samo navidezno« (Denis, 29).

Pri osebi 3 ima bivši partner boljši socialni status, zato se mu je določila preživnina 500 €, materi 350 €. V tem primeru ji nakazuje razliko, 150 €.

Starše samostojnega skrbništva sem povprašala, ali prejemajo preživnino in ali so z zneskom zadovoljni. Vseh pet preživnino prejema, nekateri so z višino preživnine zelo zadovoljni.

»Imava visoko preživnino, med 500 in 1000 €, dobim zares lepo preživnino, se nič ne pritožujem« (Tanja, 40).

Ostali pravijo, da so prav tako zadovoljni, vendar jim ravno pokriva stroške šole, vrtca ali najemnine.

»Dobivam, plačuje 150 € – toliko, kolikor je vrtca. Ampak recimo najemnina za ta mesec s stroški vred pa znaša 600 € ... Je težko, ves čas nekaj "štrikam"« (Irena, 28).

Ena izmed mater je še v postopku pridobivanja preživnine, vendar sta se z očetom otrok že pred razvezo dogovorila o višini preživnine.

»Imava urejeno – 500 €, kar vem, da je dosti. Se zavedam tega« (Nina, 35).

Vsi starši iz mojega vzorca preživnino prejemajo, medtem ko je iz statističnih podatkov razvidno, da povprečje za Slovenijo ne kaže tako dobre slike. Jamstveni in preživninski sklad RS plačuje preživnino le do 18. leta starosti. Mladostniki, ki so že dopolnili 18 let in preživnine ne prejemajo, morajo sami tožiti starša, ki ne plačuje preživnine. Po podatkih Jamstvenega in preživninskega sklada RS je bilo v letu 2009 vloženi 591 zahtev za 777 otrok.

4.3.3.3 Usklajevanje na finančnem in materialnem področju

Ločimo dve obliki opore. Neformalne opore (prijatelji, sorodniki, sosedi, sodelavci ...) in formalne socialne mreže oziroma vire socialne opore, ki jih nudijo institucije (Novak in drugi, 2004).

Pri usklajevanju na finančnem in materialnem področju so starši predvsem izpostavljali pomoč neformalnih podpornih mrež. V kolikor imajo oz. so imeli finančno stisko in so potrebovali manjšo vsoto denarja, so se ponavadi obrnili na bližnje – starše, sestro, brata, prijatelje ... ali pa so jim bližnji celo sami ponudili pomoč.

»Oče mi pomaga, mi daje 100 € na mesec« (Irena, 28).

»Kar se tiče določenih stvari, mi starši zelo pomagajo. Ko pridejo npr. počitnice, da dedi še za 1 teden zraven, tako da greva potem za 14 dni na dopust« (Tanja, 40).

Za večje vsote denarja se večina obrača na formalno institucijo, banko.

»Vzela sem kredit, ker sem morala dejansko bivšega moža izplačati. Morala sem si kupiti nov avto ...« (Petra, 38).

»Selitev me je stala 5.000 €, dodatno sem se morala zadolžiti ... Kje bi jih dobila ... Na banko sem šla« (Vanja, 44).

Zaprosila sem za *»znižano plačilo vrtca, ampak mi niso ugodili, ker še nimava razdeljenega premoženja« (Nina, 35).* Prav tako ni upravičena do otroškega dodatka. 3 vprašane prejemajo otroške dodatke, vendar pravijo, da so simbolični.

»Dobivam 58 €, pa še to so mi sedaj znižali« (Irena, 28).

O dodatnem delu za zaslužek sta razmišljala dva starša, a tega nista udeležila. *»Dodatnega dela si ne morem privoščiti, ker je posledično povezano z varstvom otrok. Če bi želela, bi morala plačati za varstvo. Tako da bi, kar bi zaslužila, morala dati za varstvo otrok. V bistvu te s tem samo otroci izgubijo kot mamo, tvojo pozornost, tvoj čas« (Nina, 35).*

»Nimam časa, da bi si našel kakšno dodatno delo. Ker imam tako službo in na drugi strani otroke, si tega enostavno ne morem privoščiti. Rajši bolj skromno« (Miha, 43).

Se je pa ena izmed mam zaposlila pri družinskemu podjetju in pravi, da ji pride *»zelo prav – ta dodatna finančna injekcija. Se pa sin pritožuje, tudi partnerju se pritožuje, da mamice ni, da mamica ves čas dela ... Ampak če hočemo to vse imeti, se je pač nečemu treba odpovedati« (Tanja, 40).*

Na področju usklajevanja na finančnem in materialnem področju nam interpretacija zgornjih podatkov pokaže, da bi bilo brez pomoči svojega neformalnega socialnega omrežja našim vprašanim zagotovo težje.

4.3.3.4 Vpliv materialnega statusa na preživljanje prostega časa

Prosti čas je izredno pomemben del časa v človekovem vsakdanu, če ni namenjen zgolj delovnim in družinskim obveznostim, ampak predvsem dejavnostim, ki pomenijo sprostitev in zadovoljstvo. Ima pomembno vlogo pri vzpostavljanju psihofizičnega ravnotežja – gre za odmik od vsakdanjih problemov, kar posledično daje možnost pozitivnih sprememb. Kvaliteta prostega časa pa je pogosto odvisna od materialnih zmožnosti posameznika in njegove družine, kakor tudi od interesov in želja.

Zanimalo me je, ali je od njihovega materialnega statusa odvisna kvaliteta prostega časa, kaj si lahko privoščijo in v kakšnem obsegu – ali si lahko privoščijo dopust, ali so zmožni otrokom omogočiti izvenšolske dejavnosti, ali hodijo na izlete itd.

Odgovori štirih vprašanih so bili pozitivni.

»S strani bivšega partnerja je pomoč, pa s strani starih staršev. Ja, je kakšna stvar manj, ampak mojemu otroku ne manjka nič. Bivši partner ga vozi na počitnice. Ima smučanje med vikendi (šola smučanja), 2x na teden trening golfa in flavto. Flavto mu plačuje babi, golf mu plačuje bivši partner, pri smučanju opremo jaz, tečaj bivši partner. Dedi pomaga pri njegovi sezonski karti«(Tanja, 40).

Ostalih šest ima drugačno izkušnjo. Kot pogloblitve razloge so poudarjali odrekanje, čas, nekateri so se dodatno zadolžili, da so lahko sebi in otrokom privoščili oddih.

»Vpliva ja ... Moramo si izbrati določeno aktivnost na mesec ... Take stvari, za katere se ti zdi, da otrokom veliko pomenijo, da bi jim jih omogočil. Pa nikoli nisem šla luksuzno na morje, vedno "low budget". Ampak 500 € moraš imeti, le da jaz vem, da jih do poletja ne bom imela«(Nina, 35).

»Ja, ogromno je odrekanja. Pač ne gremo na smučanje, gremo na dolgo morje. Vse, kar je, je 14 dni dopusta. Ko/če se gre na izlete, se vzame s seboj sendviče. Prej nam ni bilo treba toliko gledati na vsak evro. Zdaj imamo psa pa gremo tako ven«(Vanja, 44).

»Jaz nič ne morem, upam, da jo bo, ko bo hči malo večja, lahko tudi mami vzela. Najdlje, kar sem šla kam sama, je s sobote na nedeljo na »ski opening«. Sami na morje pa greva ponavadi k moji babici pa sva tam. Že kar nekaj časa je nisem peljala nikamor. Največ zaradi finančnega vidika, ker mi nič ne ostane« (Irena, 28).

»Drugače razmišljam ... Toliko sem že dolžen, če sem še "jurja" dolžen ... Zadolžen sem 40 tisoč evrov. Če grem na morje ali pa v Francijo smučat, pa mi je vseeno, če si še takrat izposodim. Važno mi je, da jima zdaj dam to. Zdaj jima moram to dati, ker se

otroci zdaj izdelajo... Tako gledam ... Nujno morje in nujno smučanje. Odpade pa ves ostali balast, kar se tiče igrač in ostalih neumnosti» (Miha, 43).

Slabi dve tretjini vprašanih je potrdilo povezanost oziroma soodvisnost materialnega statusa in kvalitete prostega časa. Izkazalo se je, da je kvaliteta prostega časa odvisna od materialnega statusa in slabša, kot je bila v pretekli dvostarševski družini.

4.3.3.5 Zadovoljstvo z materialnim statusom

Pri raziskovanju kvalitete življenja so raziskovalci opredelili dva kazalca kvalitete življenja (Novak in drugi, 2004). Ločijo subjektivne in objektivne kazalce kvalitete življenja. Med objektivne kazalce uvrščajo stanovanjske in delovne razmere, dostop do izobraževalnih, zdravstvenih institucij itd. O stanovanjskih pogojih smo delno govorili že v poglavju demografski podatki, zato se bomo v nadaljevanju osredotočili le na nekatere subjektivne kazalce, točneje bomo razpravljali o oceni zadovoljstva z materialnim statusom.

Več kot polovica staršev je odgovorila, da so z materialnim statusom zadovoljni. Oče, ki je potrdil, da je s statusom zadovoljen, pravi, da bi bilo še bolje, če ne bi imel kredita in da *«bi bilo potem to odlično» (Miha, 43).*

Dohodek je pomembno, čeprav pomanjkljivo merilo človeškega dostopa do sredstev in njihove kakovosti življenja. Odnos med dohodkom in kakovostjo življenja je odvisen, med drugim, od potreb članov gospodinjstva. Raziskave so pokazale, da so materialne razmere tiste, ki najbolj vplivajo na zadovoljstvo z življenjem.

»Z materialnim položajem nisem zadovoljna. Malo več, res malo več. Se mi zdi, da če bi imela že 100 €, 200 € več, bi mi veliko pomenilo, res ...« (Nina, 35).

»Z materialnim položajem sem nezadovoljen. Zaradi krize. Ne moreva si s hčerjo privoščiti razkošja, ampak imava le za osnovne stvari« (Peter, 43).

Med subjektivne kazalce uvrščamo oceno o stopnji zadovoljitve potreb, ki so bistvene za preživetje, zdravje, ter ocene socialnih odnosov in posameznih področij življenja. V tem sklopu odgovorov se je izkazalo, da je več kot polovica vprašanih zadovoljna s svojim materialnim statusom, kljub temu da so nam predhodni objektivni kazalci pokazali, da je njihov materialni status v novi enostarševski družini slabši.

4.3.4 Vsakdanje življenje

Vsakdanje življenje je ciklično, vpeto v različne naravne, družbene in psihosocialne ritme. Že sam ritem izmenjave dnevov in noči narekuje ljudem prilagajanje tem ritmom in s tem ciklično organizacijo vsakdanjega življenja (Ule 1993, 55). Vsako področje dejavnosti, na katerem je posameznik vsakodnevno udeležen, ima svoja pravila in obnašanja. Tu imamo vsakdanje kroženje, ki ga pozna večina odraslih v sodobnih družbah: dom – delo – nakupi – gospodinjstvo – zabava. Preverimo, kako so naši intervjuvanci opisali njihov »potek kroženja« – kako poteka njihov vsakdanjik in s kakšnimi težavami/izzivi (če sploh) se srečujejo v vsakdanjiku.

4.3.4.1 Običajni dan (vsakdanjik)

Na vprašanje, kako poteka njihov vsakdanjik, je bilo pri šestih vprašanih razbrati zelo ustaljen in do potankosti organiziran vsakdan, predvsem med tednom. Vsak dan vstanejo ob isti uri, v vseh šestih primerih je starš vedno vstal pred otroci, uredil sebe, zbudil otroke, jih pripravil na šolo/vrtec, odšel na delo, popoldan gospodinjal, se z otroki igral, jim pomagal pri domačih nalogah, jih ob točni uri napolnil v posteljo in ponavadi postoril še kaj, kar mu ni uspelo čez dan.

»Zjutraj ob šestih vstanem, najprej pripravim zajtrk sebi in se uredim, zbudim otroka ob pol sedmih, potem pojedta, se umijemo, oblečemo gremo peš do šole in do vrta, potem grem jaz peš do službe, začnem ob osmih, delam do treh. Ob treh grem včasih najprej domov, še kaj naredit ... Včasih posesat, perilo obesit, potem grem pa ob pol štirih, štirih v vrtec in šolo. Največkrat smo najprej eno uro zunaj – ali žoga ali igrala –, tako da smo na svežem zraku, tudi če je slabo vreme. Potem pridemo domov, skuhamo, pojedemo, igramo se, delamo za šolo. Potem se umijemo, pojedemo večerjo, sledi branje pravljic in ob osmih morata biti oba v postelji. Če gremo kdaj popoldne h komu na obisk, nekako gledam, da smo potem vseeno ob sedmih doma, da začnemo s to večerno rutino. Gledam pa tako, da takrat, ko sem z njima, kvečjemu kuham, ne pa sesanje, likanje ... To delam, ko ju ni« (Nina, 35).

Po drugi strani pa ostali starši izpostavljajo spontanost: nobenega posebnega ritma čez dan (po šoli/vrtec), včasih si kuhajo doma, včasih gredo jest ven, na kakšen obisk, včasih prav nič ne počnejo, odvisno od razpoloženja, vremena ... Eden izmed očetov pravi:

»Ni pravila, pravilo je, da ni pravila. Ravno to ji poskusim tudi dati, neko spontanost. Jaz tako živim in hočem tako živeti tudi naprej, na tak način. Imam tudi tak posel,

enkrat vstanem ob dveh zjutraj, enkrat ob desetih. Seveda je budilka, ko je šola, a tukaj sem se moral res kar potruditi, da sem začel točno hoditi v šolo. Se pravi, ni pravil glede vstajanja, čez vikende sploh ne. Tudi vse ostalo med vikendi, recimo. En dan je len dan, en dan je akcija in gremo smučat, en dan je "kwa čva pa zdej?" pa greva v kino ali pa na kakšen obisk. Se pravi, čim bolj spontano. Seveda upoštevam, če ima naslednji dan kontrolno ... Če greva v kino, ji prej povem, da predstava traja do desetih, in jo vprašam, ali bo zmogla, pa se dogovoriva« (Peter, 43).

Odgovori naših vprašanih ne kažejo na kakršnekoli posebnosti ali značilnosti, ki odstopajo od vsakdanjega dneva dvostarševskih družin. To, kar pa smo iz vprašanj zaznali, je zagotovo večji pomen organiziranosti in usklajevanja. Ti dve aktivnosti sta pomembnejši in ključni pri organizaciji dneva enostarševskih družin.

4.3.4.2 Vsakdanji izzivi

V tem sklopu vprašanj me je zanimalo, ali se starši v vsakodnevnih opravilih srečujejo s težavami, ki vplivajo na izpolnjevanje vsakodnevne ritma in ustaljenega dnevnega poteka. Štiri vprašane so izpostavile, da se ne soočajo z nobenimi posebnimi težavami v vsakdanjiku. Edina možnost zadržanja je, kot sta izpostavili dve mami, da se na primer zadržiš v službi: »Pokličem mamo, da ga gre iskat« (Tanja, 40), ali da je treba kam na hitro skočiti: »Jo pač vzamem s seboj« (Irena, 28).

Kot težavo so 3 vprašane izpostavile *logistiko* in *utrujenost* po koncu dneva, v tem primeru bi jim vsekakor prav prišla pomoč partnerja, pravijo »sam si za vse«.

»To, da sem dejansko natempirana, to, da moram otroka pravočasno prevzeti v šoli in vrtcu, ali pa recimo, če se kaj zalomi, če sem bolna, ali če imamo kakšne obveznosti v službi. Jaz moram biti tista, ki organizira varstvo. Recimo 2x se mi je že zgodilo, da prav nisem imela nikogar, ki bi prišel. Potem moram pa sosede ali kakšne prijatelje angažirati« (Nina, 35).

»Zagotovo sem kakšno leto hodila med službo v trgovino, ker nikakor nisem mogla z njo v trgovino, še posebej, ker je zelo živahen otrok. Sam si za vse – vrečke iz trgovine, z njo gor v stanovanje, ona tečnari ... Res je težko včasih. Šele potem, ko jo dam spat, potem pride moj čas, s tem da sem že čisto utrujena« (Irena, 28).

Ostali intervjuvani navajajo težavo pri usklajevanju kariernega dela ter skrbi za otroke, tako posledično preživijo manj kvalitetnega časa in časa, posvečenega otrokom.

»Mogoče malo težje usklajujem z delom, ampak vseeno imam tako službo, da sem dosegljiv na telefonu, na mailu, tako da preko telefona urejam. Edina težava je, kadar imamo res "ruker" v službi, takrat ko sem neprenehoma za računalnikom in na telefonu – takrat sta hčeri malo nervozni, ker se ne ukvarjam nič z njima« (Petra, 38).

»Težave, na katere občasno naletim, so, da zaradi posla včasih nimam časa priti ob x uri v šolo. A smo to uredili s starimi starši, tudi bivša partnerica kdaj sodeluje. Tako da, če lahko kaj izpostavim, je to, ja – težava zaradi usklajevanja dela in družine. In potem je tudi meni hudo, ker sva manj skupaj. In imam neko slaba vest, ampak kaj naj ... Maksimum časa, ki ga imam, posvetim njej« (Peter, 43).

Če povzamemo večino zgoraj omenjenih izjav, lahko zagotovo trdimo, da bi vsakemu od staršev prav prišla pomoč partnerja pri izvajanju dnevnih opravil, kot je nakupovanje, prevzem otrok v vrtcih, šolah itd. Kljub vsemu pa si je večina staršev poiskala pomoč v svoji neformalni mreži, pri svojcih oziroma so se v nekaterih primerih bližnji ponudili kar sami. V tej točki lahko potrdimo misel Uletove, ki pravi: »Pri enostarševski družini je vedno govora o odsotnosti drugega starša/partnerja, običajno biološkega, ne omenja pa prisotnosti drugih ljudi, ki so prisotni in zamenjajo vlogo socialnega starša kot npr. stari starši, sorodniki, prijatelj/ica« (Ule in Kuhar, 2003).

4.3.5 Podporne mreže

Ljudje svoje potrebe zadovoljujejo na različne načine. Pri tem si lahko v okviru lastnih sposobnosti pomagajo sami, v okviru najožjih – prijatelji, družina itd., lahko pa se za pomoč obrnejo na institucijo. Novakova je v zvezi s socialnim omrežjem enostarševskih družin ugotovila, da se osebe, ki živijo same z otrokom, k formalnim virom socialne opore zatečejo predvsem v primeru večje in manjše materialne opore, in manj pogosto, ko potrebujejo pogovor o pomembnih stvareh. Kljub temu je neformalna pomoč še vedno prioriteta pri dimenzijah socialne opore. V njeni raziskavi je bilo ugotovljeno, da se enostarševske družine najpogosteje družijo s prijatelji in s svojimi otroki. Kot pomemben vir opore so tudi bratje, sestre in starši, predvsem pri materialni in finančni opori ter opori v primeru bolezni (Novak, 2004). Pri vprašanjih sem se osredotočila na izkazano oporo pri samem nastanku enostarševske družine. Zanimalo me je, s kom se najpogosteje družijo. V nadaljevanju sem

povprašala, ali jim kdo sam ponudi pomoč. Kot zadnje me je zanimalo, na koga se obrnejo v primeru vsakdanjih situacij (npr. denarna pomoč, pomoč pri hišnih opravilih, varstvu ...).

4.3.5.1 Podpora ob razvezi

Na vprašanje, ali bi razvezo težje prenesli, če ne bi imeli opore, in kdo je tisti, ki jim je ob prehodu v enostarševstvo stal ob strani, sem dobila dva odgovora, ko starša nista čutila potrebe po tem, da bi o svoji stiski in težavi govorila z drugimi. Šele po določenem času sta stiske podelila s svojo neformalno mrežo.

Ostalim je opora bližnjih ob prehodu v enostarševstvo veliko pomenila.

»Ja, zagotovo« (Pija, 44).

»Sploh si ne predstavljam, da jih ne bi imel. Res so mi tesno stali ob strani« (Denis, 29).

»Ko sem se razšla, sem imela milijon in sto odstotno podporo v prijateljicah, torej bližnje prijateljice ... Niso me pustile tudi za trenutek ne same, saj so že prej spremljale celotno zgodbo. V bistvu je bila takšna celotna okolica, tudi tisti, ki jih nisem več imela v bližini – so se pojavili in prišli nazaj« (Vanja, 44).

Petim intervjuvancem so ob strani stali starši, v treh primerih pa prijatelji. Dva od slednjih sta izpostavila, da je družina v tej situaciji prav tako prizadeta in tudi v čustveni stiski, in vsi za to potrebujejo čas.

»Družina je tudi prizadeta, starši so razočarani, hude pomoči ni ... Je, ampak je nerealna, preveč so čustveno izpostavljeni« (Peter, 43).

Kot je razvidno iz zgornjih odgovorov, ugotavljamo, da imajo podporne mreže močan vpliv in vlogo pri soočanju vprašanih s pomembnimi kriznimi življenjskimi dogodki in med njih zagotovo sodi tudi razveza.

4.3.5.2 Vpliv enostarševskega statusa na podporne mreže

Moj raziskovalni interes je bil namenjen raziskovanju vpliva enostarševskega statusa na kakovost in obseg podpornih mrež. Ugotavljala sem, ali je enostarševski status pomemben pri oblikovanju novih podpornih mrež oziroma izgubi le-teh.

Oseba 7 pravi: *»Nisem si mislila, da ima okolica tak odnos do ločenih, doživela sem, da so me določeni prijatelji, s katerimi smo bili prej skupaj – kot družine, odpikali, odrinili, ker kaj čem*

jaz sama početi sedaj z otrokom» (Tanja, 40). Pri ostalih ni bilo zaznati, da so se kakorkoli počutili diskriminirane.

Nekateri so sicer izpostavili, da so izgubili skupne družinske prijatelje, vendar so to tudi pričakovali. So pa kljub temu v večini dejali, da jih je dogodek še toliko bolj povezal in dodatno okrepil ter intenziviral prijateljske vezi, celo nove so nastale. Nekaj vprašanih se je povezalo s sosedi, v treh primerih so si matere pridobile tudi nove znance, prav tako iz enostarševskih družin.

»Odprla so se mi tudi nova prijateljstva, ker si bolj prisiljen povezati se s kom drugim, na drugačen način« (Nina, 35).

»Povezala sem se z Dijano, iz sosednjega bloka, in Alenko, tudi samohranilko« (Petra, 38).

»Postala sem še bolj povezana s prijateljicami« (Irena, 28).

»Povezala sem se s sosedi, ki imajo tudi dva otroka. Če karkoli rabim, se lahko obrnem na njih« (Tanja, 40).

»S prijatelji smo se še toliko bolj povezali, s sosedi prej nismo imeli nobenih stikov, zdaj jih imam z vsemi. Sem spoznala tudi par takih, ki imajo isti status. Nikoli se nisem počutila diskriminirano, kvečjemu kontra, so me vsi še bolj vabili« (Pija, 44).

Iz odgovorov vprašanih lahko ugotovimo, da večina novo pridobljenega statusa enostarševstva ni zaznala kot posebej diskriminajočega, ampak nasprotno. Enostarševski status jih je dodatno okrepil, intenziviral prijateljske vezi, razvile so tudi nove podporne mreže, saj so se povezali z novimi znanci, sosedi.

4.3.5.3 Kdo jim sedaj najbolj pomaga in na katerih področjih

Da je socialna opora pomemben del vsakdanjega posameznikovega življenja, ponazarjam z izjavo ene izmed vprašanih.

»Iz Gorice v Ljubljano sem se preselila, ker imam tukaj prijateljice iz otroštva, svojo skupino ljudi, čeprav imam družino – mamo, očeta, taščo in tasta, ki so mi tudi pomagali, v Gorici, ampak bolj so mi dejansko pomembne prijateljice in ta opora« (Nina, 35).

Večini vprašanih pa najpogosteje nudijo pomoč starši. Oporo jim nudijo v primeru **manjših finančnih pomoči** ter moralne opore. Pomoč domačih jim je najboljše prišla v trenutkih, ko so

ostali brez **varstva** za svoje otroke, in to je tudi največkrat ponujena pomoč, ki je bila izpostavljena s strani vprašanih.

»Mama mi daje ta občutek, ko mi reče: "Če me potrebuješ sredi noči, me pokliči." Ravno prej sem ugotovila, da ima hči vročino in naslednje jutro bo že prišla, da grem lahko delati. Na tak način mi pomaga, z varstvom. Zadnjič mi je recimo napolnila hladilnik in omare, potem otrokoma kupi kaj za obleči, na tak način potem pomaga. Prej mi je tudi delno pomagala pri pokrivanju stroškov pri novem stanovanju« (Nina, 35).

»Sestra. Fizično, materialno in psihično. V vsakem primeru mi stoji ob strani« (Irena, 28).

»Mama, kar se tiče varstva, logistike. Prijateljice pa pri moralni podpori in čvekanju« (Vanja, 44).

Takoj za starši in njihovim sodelovanjem pa jim na drugem mestu pomoč nudijo tudi prijatelji, pomagajo jim predvsem na čustvenem področju, v deljenju **osebnih in intimnih pogovorov**. To nam potrjuje tudi raziskava socialne opore in socialnih omrežij različnih tipov družin, kjer so prav tako ugotovili, da se za emocionalno oporo osebe iz enostarševskih družin najpogosteje obrnejo na prijatelje (Nagode 2003, 33). Skoraj polovica staršev je izpostavila, da se lahko takoj za starši obrnejo na prijatelje tudi v primeru manjših finančnih pomoči in varstva.

»Drugače pa, če imam karkoli, pa mama ne more, prosim prijateljico, da priskoči« (Irena, 28).

»Najbolj so mi pomagali prijatelji. Da te poslušajo, ko imaš problem« (Denis, 29).

Dva starša sta izpostavila, da se v primeru nenadnih situacij, ko potrebujeta varstvo, lahko vedno obrneta tudi na bivšega partnerja in na sorodnike bivšega partnerja. Ostali s sorodniki bivšega partnerja nimajo toliko stikov, se pa kdaj pa kdaj obišejo.

»Hude želje po stikih nimam. To je res zaradi sina ... Veliko mu pomeni stik z babico in dedkom, tako da gre 1x na teden popoldne k njima pa kdaj prideta na obisk« (Tanja, 40).

Za varstvo otrok se nekateri obračajo tudi na sosede.

»Za tistih par ur sem se obrnila na sosedo« (Petra, 38).

»Če je kaj nujnega, prosim sosedo, ki ima tudi otroke in razume« (Nina, 35).

»So mi pa že večkrat sosedje pomagali, da so mi popazili otroka« (Tanja, 40).

Plačano varstvo je uporabljala samo ena oseba.

»Najel sem si snažilko, ki je kdaj tudi pomagala pri varstvu« (Peter, 43).

Za **pomoč pri hišnih opravilih**, kot npr. izposoja orodja, popravilo stroja itd., se jih polovica obrne na prijatelje in sosede, ostala polovica pa poizkusi težavo odpraviti kar sama kot npr. oseba 7.

»Sama poskušam rešiti, imam vse orodje, še več kot sosedje, še sosedje hodijo k meni« (Tanja, 40). Oseba 5 pa pravi: *»Na nobenega se ne obrnem, vse uredim sama. Belim, vijačim ...« (Vanja, 44).*

V primeru **bolezni** večina vprašanih zaprosi za pomoč starše – mamo, očeta in sestro, sledijo jim prijatelji, sosedje in bivši partnerji. Pri vprašanju, ali jim kdo sam ponudil pomoč, je osem vprašanih soglašalo:

»Ja, seveda, sosedje, družina tako ali tako, vsi prijatelji« (Pija, 44).

Medtem ko je eden od vprašanih odgovoril:

»Ne, ker je tudi ne potrebujem« (Miha, 43).

V nadaljevanju vprašalnika me je zanimalo, s kom se starši z otroki najpogosteje družijo. Večja obremenjenost in manj prostega časa je lahko razlog, da se starš oddalji od kroga prijateljev, kar navaja tudi ena izmed vprašanih

»Edini čas, ko se lahko dobim s prijateljico, je takrat, ko gre hči spat, potem pride pa do mene pa malo klepetava« (Irena, 28).

Večina navaja, da se družijo s prijatelji, ki imajo prav tako otroke, in tudi s prijatelji, ki nimajo otrok.

»Nas je enih 6 družin, mešano, kar velika družba, hodimo v hribe, na morje skupaj, pa smučat v Francijo« (Miha, 43).

Pogosto z otroki obiskujejo tudi stare starše, prav tako stare starše bivšega partnerja in hodijo na obiske k ostalim sorodnikom.

Če povzamemo, lahko zagotovo trdimo, da starši najpogosteje nudijo pomoč v primeru varstva otrok, manjše finančne podpore ter v primeru bolezni. Nudijo jim prav tako čustveno oporo. Torej, starši so najzanesljivejša in najpogosteje uporabljena neformalna podporna

mreža. Sledijo jim prijatelji, ki pomoč ponavadi izkazujejo na čustvenem in intimnem področju. Na njih se po navedbah naših vprašanih lahko prav tako zanesejo v primeru varstva otrok in manjših hišnih opravilih. Nezanemarljiv vir socialne opore so tudi sosodje, ki so se izkazali kot dober vir pomoči pri hišnih opravilih in prav tako tudi pri varstvu otrok. Manj pogosto pa neformalno pomoč nudijo partnerjevi starši.

4.3.5.4 Zadovoljstvo sodelovanja bivšega partnerja/-ke

V sodelovanju z bivšim partnerjem/-ko je zelo pomembna komunikacija in ločitev vlog starša in partnerja. V kolikor ti vloge nista jasno izpeljani in razrešeni, se to zaznava v medsebojnih odnosih med staršema, predvsem pa to vpliva na sodelovanje pri razreševanju vzgojnih težav. V šestih primerih so vprašani s partnerjevim sodelovanjem zadovoljni.

»Sem zadovoljna, v bistvu se zdaj še bolj razumeva kot prej« (Špela, 28).

Dobra tretjina pa izraža nezadovoljstvo, premalo posvečenega časa, nobene prave vloge očeta, kar smatrajo, da negativno vpliva na vzgojo otrok.

»Nisem zadovoljna, nekako sem sprejela, da nima časa, ga pa spodbujam na vse možne načine, da naj se le druži, da naj pokliče. In tudi pokliče jaz pa omogočam, da ju vzame, ko pač ima čas« (Nina, 35).

»Ne, nisem zadovoljna, se mi zdi, da bi se moral bolj vključevati. Lahko bi se že sami menili, glede na to, koliko so stari. Mislim, da mu bo na koncu še žal« (Pija, 44).

Kot je razvidno iz odgovorov vprašanih, je večina staršev zadovoljnih z vključevanjem in sodelovanjem bivšega partnerja in drugega starša, kar pomembno vpliva na zgoraj omenjeno dejstvo – sodelovanje pri razreševanju vseh vzgojnih vprašanj skupnih otrok.

4.3.6. Usklajevanje dela in družine

V družbi se spreminjajo socialne, ekonomske in kulturne razmere, obenem se spreminjajo tudi družine – njihove značilnosti in potrebe, spreminja se narava dela in oblike zaposlitve. Vedno težje je usklajevati obe področji, tako delovno kot družinsko, kar bi lahko za enostarševske družine veljalo še toliko bolj, ker se s temi problemi soočajo brez podpore partnerja. Poglejmo, kako o tem razmišljajo naši vprašani, na kakšen način se uskladijo in ali menijo, da so pri usklajevanju uspešni.

Sedem od desetih staršev je odgovorilo, da z usklajevanjem dela in družine nimajo posebnih težav, da jim gre usklajevanje »od rok« in da so uspešni pri opravljanju družinskih del, službenih obveznostih in skrbi za otroke. Če se že zgodi kaj nepredvidljivega (npr. podaljšan delovni urnik), za pomoč prosijo starše, prijatelje, sosede, bivše partnerje (»Vedela sem, da imam backup« (Nina, 35) in se ustrezno organizirajo.

»Kadar delam popoldne, jo ima moja mami« (Denis, 29).

»S pomočjo drugih mi gre, kar uspem. Včasih, ko imam konference, ko je pozno, je malo težavno, drugače pa ni problemov« (Vanja, 44).

»Uspešno usklajujem. V službi sem si planirala že vnaprej tisto, kar sem si lahko. Če so bile kakšne izredne situacije, ni bilo problema, sta otroka doma počakala. Tudi to se je že zgodilo, da sta rekla, da nočeta biti doma, in sta prišla k meni v službo. Tudi v službi sem kdaj eno uro prej končala, pa sem potem doma delala. Ne, nimam problemov« (Petra, 38).

Po izjavah staršev lahko predpostavljamo, da so si morali kljub vsemu urnike v službi prilagoditi, vključiti pomoč staršev, prijateljev itd., vendar jim usklajevanje dela in družine ne predstavlja ključne težave. Kot bolj pomembno so izpostavili materialni položaj in čas zase, a več o tem v naslednjem poglavju.

Ostali trije starši so dejali, da delo in družino usklajujejo neuspešno, pravijo, da jim zmanjkuje časa za preživljanje z otroki, da jim delo vzame preveč časa. Želeli bi si preživeti več kvalitetnejšega časa z otroki.

»100% ravno ne, ker zmanjkuje časa ... Ob petih pridem iz službe, prej me počakata doma in če recimo vztrajam, da gresta ob 8h spat, nam enostavno zmanjka časa« (Miha, 43).

»Nisem zadovoljen, mi družina pomeni več kot posel. Delo mi pobere pa veliko količino časa. Ker mi služba vzame preveč fokusa in časa, ga zaradi tega manj posvetim hčeri ali sebi« (Peter, 43).

»Tako vidim, kdaj mi začne uhajati iz rok starševstvo ali biznis. In če imam projekt, ki zahteva več kot osem ur dela na dan, začne avtomatično uhajati starševstvo. Pri enostarševski družini moraš dopolnjevati z babicami, kar pa nikoli ni isto, ker se otrok po določenem času začne upirati, vsaj moj se. Ampak to sodi zraven. Nekaj na koncu vedno trpi, ampak jaz vidim, da najbolj na stran dajem sebe. Pa še nekaj je ... To da jaz otroka zjutraj pospremim v šolo, ga pridem iskati, ga ob 5h peljem na trening, ob

7h poberem na treningu in pripeljem domov ter mu dam večerjo in z njim berem 15 minut, dam spat ... To zame ni starševstvo. To je samo servis. In tisti čas, ko ga njemu posvetim, ki je namenjen vzgoji, no, tega časa potem včasih zmanjka» (Tanja, 40).

Če povzamemo zgoraj omenjene izjave staršev, ugotavljamo, da glavnina med njimi nima posebnih težav pri usklajevanju dela in družine in so pri tem uspešni. Le manjšina je poročala o neuspešnem usklajevanju. Kot glavni razlog so navedli čas. Razmerje med porabljenim časom za delo in družino se jim zdi neustrezno. Za delo porabijo bistveno več časa in s tem je prikrajšan čas, posvečen otrokom.

4.3.7 Prostočasne aktivnosti

Pojmovanje prostega časa je od posameznika do posameznika lahko zelo različno. Za nekatere je lahko to vzdrževanje fizične kondicije, umetniško ustvarjanje, razvoj duhovne rasti, igranje instrumenta, daljša potovanja itn. V družini morajo starši veliko pozornosti posvetiti vzgoji in skrbi za otroke, predvsem če so otroci mlajši. V dvostarševski družini se skrb porazdeli med dva partnerja, v enostarševskih pa prevladuje za večino dejavnosti in aktivnosti le en starš. Zaradi takšne porazdelitve so aktivnosti časovno omejene in s tem se obseg prostočasnih aktivnosti zmanjša.

Ugotavljala sem, ali so starši enostarševskih družin zadovoljni s kvaliteto preživljanja prostega časa, katere aktivnosti v prostem času izvajajo in ali si lahko vzamejo čas zase.

Polovica staršev je sicer zadovoljnih s preživljanjem prostega časa, vendar pravijo, da bi si ga želeli več.

»Sem zadovoljen, ampak lahko bi bilo boljše« (Miha, 43).

»Po eni strani sem zelo zadovoljna, včasih pa bi šla ob sedmih ali pa ob osmih v kino, ampak čez teden ne morem, čez vikende pa ja, pa še to vsak drug vikend« (Nina, 35).

»Nisem zadovoljna s prostim časom, včasih si prav želim, da bi šla kam sama, nekam čez vikend, da si spočijem ... Zaradi tega se tudi vrtiva v začaranem krogu, ker se jaz ne morem spočiti in sem potem bolj tečna in živčna« (Irena, 28).

Veliko staršev je preživljanje prostega časa povezovalo s preživljanjem prostega časa skupaj z otroki. V nadaljevanju me je zanimalo, ali si vprašani lahko vzamejo čas izključno zase, na kakšen način oziroma katerih aktivnosti se poslužujejo.

Kar nekaj staršev je izpostavilo, da si čas zase lahko vzamejo, vendar je v večji meri odvisen od pomoči podpornih mrež ali odsotnosti otrok, ko so pri bivšem partnerju/-ki. Nekateri so izpostavili, da so si tistih nekaj ur v tednu lahko vzeli čas zase v večernih urah, ko so otroci že spali.

»Imam ga, ko pride mama ali ko so otroci tam, s tem da premalo. Čutim, da premalo, recimo danes bi šla na Siddharto, pa pač ne morem. Kup stvari je, ki se dogajajo, in ni nujno, da je mami tukaj ali pa da lahko dobim varstvo. So mi večkrat že sosedje pomagali, da so mi jih popazili. Če bi imela en večer na teden, da grem nekam ven, bi mi bilo super, pa ga nimam« (Nina, 35).

»Lahko rečem, da vsak drugi vikend, ko sem prosta, izkoristim in se družim s prijatelji« (Vanja, 44).

Spet druga intervjuvanka kot pogoj za preživljanje časa zase izpostavi varstvo s strani fitnes centra, ki je vključen v ceno mesečne karte:

»Zdaj sem končno našla fitnes, ki ima tudi varstvo otrok. In tukaj se malo sprostim, lahko jo dam v varstvo in grem nekaj naredit zase« (Irena, 28).

Intervjuvani se poslužujejo različnih aktivnosti, kot so športne aktivnosti, sprehajanje domače živali, igranje instrumenta ... in to jim pomeni tisti čas, ki ga namenijo izključno sebi.

»Nimam športnih aktivnosti, pes je moj prosti čas – to je moj čas. Po 2 uri sem zunaj s psom« (Vanja, 44).

»Hodim na fitnes 1x na teden in na košarko 1x na teden, pa kitara mi tudi veliko pomeni, pa da kdaj kakšno knjigo preberem. Pa kdaj grem tudi na kakšno tekmo. To je zame moj čas« (Denis, 29).

»Hodim na Šmarno goro 2x na teden in 1x na teden na pevske vaje« (Pija, 44).

Polovica vprašanih s kvaliteto preživljanja prostega časa ni zadovoljna, ostala polovica je s kvaliteto prostega časa zadovoljna, vendar bi si ga želela več. Prosti čas najpogosteje preživljajo v družbi svojih otrok. Iz odgovorov vprašanih smo spoznali, da je prosti čas, tako kot pri usklajevanju dela in družine, odvisen od pomoči podpornih mrež.

4.3.8 Razmerje med materialnim statusom, usklajevanjem dela in družine ter prostim časom

Kot zadnje sem ugotavljala, kaj izmed treh vidikov vsakdanjega življenja jim predstavlja največjo težavo, na katerem od treh področij čutijo največji primanjkljaj oziroma kaj jih najbolj bremeni. Ugotavljala sem zvezo med:

- materialnim položajem,
- usklajevanjem dela in družine ter
- časom zase.

Kot pričakovano je dobri dve tretjini staršev izpostavilo materialni položaj kot največjo težavo in oviro. Vprašani poročajo, da je materialni status posledično povezan z usklajevanjem dela in družine ter časom zase.

*»Če bi bilo več denarja, bi bilo oboje (usklajevanje in čas zase) bolj enostavno«
(Peter, 43).*

V zvezi z odgovori, ki smo jih dobili skozi empirično raziskovanje, ugotavljamo, da je materialni status enostarševskih družin, v primerjavi s preteklimi dvostarševskimi družinami, manj ugoden. Medtem se je izkazalo, da pri usklajevanju dela in družine ni pomembnih razlik v primerjavi z dvostarševskimi družinami, namreč večina enostarševskih družin zmore enako uspešno usklajevati delo in družino, seveda s podporo in pomočjo podpornih mrež, podobno velja tudi za ugotovitev pomoči podpornih mrež pri preživljanju prostega časa.

4.4 Glavne ugotovitve raziskave

Na osnovi analize in interpretacije empiričnega dela diplomske naloge sem preverila šest raziskovalnih vprašanj in jih povzela v skupne ugotovitve.

RV1: S katerimi težavami se starši enostarševskih družin soočajo v vsakdanjem usklajevanju obveznosti?

Ugotovila sem, da kot najpogostejši problem pri vsakdanjem usklajevanju obveznosti starši izpostavljajo logistiko. Čez celoten dan so v stalnem pogonu. Od doma hitijo v šole, vrtce in v službo. Ko se delovnik zaključi, zopet iz službe hitijo v šole, vrtce. Nekateri nakupe opravljajo celo med delovnim časom, da se izognejo nepotrebemu izgubljanju časa v popoldanskih urah, ostali to opravijo po službi, skupaj z otroki. Ker je potrebno otroke nahraniti, jim skuhati, oprati obleke, posesati, kaj postoriti po stanovanju/hiši, se z njimi igrati, jih voziti na popoldanske aktivnosti in so za vse omenjeno sami, ob vsem tem trpi kvaliteta odnosov, čas, posvečen otrokom, in čas zase. S tovrstnimi težavami se soočajo predvsem starši z mlajšimi otroki. Ko otroci niso več 100% odvisni od svojih staršev, se naloge razporedijo: iz šole prihajajo sami, logistika postane lažja. Lahko povzamemo, da je usklajevanje vsakdanjih obveznosti najbolj kritično v času, ko so otroci še majhni in konkretno ob nastanku enostarševske družine, saj se starši na začetku ukvarjajo s spremenjeno logistiko, novim načrtovanjem, svojim počutjem in počutjem svojih otrok. Iz odgovorov intervjuvanih je bilo zaznati, da so kljub včasih zahtevni logistiki in usklajevanju vseh dnevnih opravil vseeno zelo pozitivno naravnani, da verjamejo vase, da so temu kos. To nam je potrdil tudi podatek o uspešnosti pri opravljanju družinskih opravil, saj je na vprašanje, ali so uspešni, večina temu pritrdila.

RV2: Kako starši v enostarševskih družinah usklajujejo družinsko in delovno življenje?

Usklajevanje družinskega in delovnega življenja našim intervjuvanim ne predstavlja nerešljivega problema v vsakdanjem življenju. Večini uspeva z dodatno pomočjo podpornih mrež uspešno razrešiti probleme v novo nastali družini. Vsi se zavedajo, da je hkrati ustvarjati kariero in uspešno opravljati vlogo starša, predvsem če si starš samohranilec, težko, vendar so vsi starši zadovoljni s svojo vlogo zaposlenega in z vlogo starša. Po nastanku enostarševske družine so morali na novo organizirati življenje, si postaviti nove prioritete, se prilagoditi, sestaviti nove urnike in tako vzpostaviti ravnovesje med delom in družinskim življenjem. In

tako družinski poteki niso bili ogroženi. V primerih nepredvidljivih situacij – podaljšan urnik v službi ali soočanje z nepredvidenimi dogodki – so starši vključili neformalne podporne mreže – pomoč najbližjih. Brez njih bi težje uskladiti delo in družino hkrati. Kot najpogosteje uporabljena oblika pomoči se je izkazala pomoč pri varstvu otrok, najpogosteje pa so to obliko pomoči nudili starši, v nekaterih primerih prijatelji in sosedje in na koncu bivši partnerji.

RV3: Kakšna je vloga ter vpliv podpornih mrež pri enostarševskih družinah?

Na vprašanje smo deloma odgovorili že pri prejšnjem vprašanju, kjer smo spoznali, da imajo podporne mreže močno vlogo. So pomemben vir pomoči posameznika, ko potrebuje pomoč in oporo v različnih oblikah. V nekaterih primerih gre za pomoč v obliki pogovorov, spodbude – čustvene opore. Spet v drugih primerih gre za pomoč v obliki varstva otrok, nudenju finančne in druge pomoči. Enostarševski status je v nekaterih primerih prispeval k razširitvi novih poznanstev, povezali so se z osebami z istim statusom – enostarševskimi družinami. Z njimi so se počutili bolj varno, saj so delili isto izkušnjo in so lahko zelo odprto spregovorili o svojih težavah. Določena prijateljstva in neformalni odnosi se po nastanku enostarševske družine še bolj poglobili. Odnose in komunikacijo so nekateri vzpostavili tudi s sosedi, s katerimi prej niso imeli tesnejšega kontakta. Če zaključim, vsi odgovori vprašanih nam potrjujejo zaključke iz literature, in sicer da imajo podporne mreže izjemno veliko vlogo v enostarševskih družinah.

RV4: Katere so najpogosteje uporabljene podporne mreže?

Iz analize odgovorov lahko povzamemo, da enostarševske družine najpogosteje uporabljajo neformalne oblike pomoči, zelo redko uporabijo tudi formalno institucijo (socialno varstvo, zdravstvo). Najpogosteje ponujena pomoč v neformalni mreži je pomoč staršev, za katero lahko vedno brez zadržkov tudi prosijo. Starši jim nudijo pomoč predvsem pri varstvu otrok, pri gospodinjskih opravilih in pri manjših finančnih stiskah. Plačane pomoči, v obliki plačanega varstva ali gospodinjske pomoči, se ne poslužujejo, predvsem zaradi finančnih razlogov. Pomoč prijateljev je prav tako pomemben vir pomoči njihovega socialnega omrežja. Na prijatelje se obračajo predvsem v primeru čustvene in emocionalne opore, v nekaterih primerih tudi manjše finančne pomoči ter varstva otrok. Nekateri vprašani so se povezali tudi s sosedi in z njimi vzpostavili bolj intenzivne odnose, ki jih prej niso gojili. Sorodniki, prijatelji in sosedje so najpogostejša družba staršev in njihovih otrok.

RV5: Ali je finančni in materialni položaj enostarševskih družin v primerjavi s preteklimi dvostarševskimi družinami slabši/boljši?

Večina je odgovarjala, da je njihov finančni in materialni položaj, v primerjavi z preteklo dvostarševsko družino, slabši. Kot razlog navajajo vir primankljaja enega dohodka in delitev bivalnih stroškov, ki so predvsem za tiste, ki so ostali v večjih stanovanjih, hišah, izredno visoki. Nekateri so, zaradi menjave bivališča, vzeli kredit in le-ta jim onemogoča marsikatero dejavnost, kot so na primer dopust, omogočanje izvenšolskih otroških aktivnosti, družabno življenje. Zaradi slabšega materialnega položaja si dodaten finančni vir poiščejo v formalnih institucijah (najem kredita), za manjšo finančno pomoč pa zaprosijo neformalno podporno mrežo. Se pa večina med njimi strinja, da je pregled nad financami v novem enodružinskem statusu boljši in bolj pregleden, saj sami upravljajo s celotnimi financami in tako lažje organizirajo in načrtujejo nove »investicije«.

RV6: Ali materialni status enostarševskih družin vpliva na kvaliteto preživljanja prostega časa?

Na zadnje raziskovalno vprašanje odgovarjamo pritrdilno, delni odgovor smo podali že pri prejšnjem vprašanju. Starši se morajo, zaradi dejstva, ker je njihova plača in preživnina (ki v večini primerov pokrije ravno kredit, najemnino ali strošek vrtca) edini vir finančnih prilivov za preživetje, obnašati bolj ekonomično. To pa pomeni, da bolj racionalno razporejajo z materialnimi (poraba denarja) in nematerialnimi viri (prosti čas) in si v tem primeru prav tako postavljajo prioritete. Zagotovo pa si vsi želijo, da bi lahko svojim otrokom in sebi omogočili nekoliko več »razkošja« – dodatne aktivnosti, dopust ...

Izhajajoča iz interpretacije desetih intervjujev in odgovorov na raziskovalna vprašanja sem ugotovila, da so z vidika materialnega statusa enostarševske družine socialno bolj ranljive. Zelo očitna je razlika materialnega statusa v primerjavi enostarševske družine pred in po nastanku, kar potrjujejo izpovedi intervjuvanih in raziskave, tako svetovne kot tudi tiste, opravljene v Sloveniji. Materialni status v današnjem kapitalističnem svetu na žalost igra pomembno vlogo v posameznikovem vsakdanjem življenju, v vseh pogledih, v vseh družinah, in posledično vpliva na kvaliteto življenja, odnosov in na preživljanje prostega časa. Na področju razpoložljivosti podpornih mrež, predvsem pri usklajevanju dela in družine, sem ugotovila, da enostarševske družine socialno niso bolj ranljive. Rezultati naše raziskave so namreč pokazali, da imajo osebe v enostarševskih družinah izredno močno razvite podporne mreže, tako v obliki psihične kot fizične opore. Slednji obliki pomoči sta v največjem deležu

prisotni s strani staršev. Pomoč in podporo jim nudijo pri vsakdanjih opravilih, pri usklajevanju dela in družine – v obliki varstva in pri reševanju manjših finančnih stisk. Veliko vlogo v njihovem življenju igrajo tudi prijatelji – v obliki čustvene opore, prav tako pomoči pri varstvu in občasno tudi pri finančnih stiskah, sledijo jim sosedge in v nekaterih primerih bivši partnerji.

5 SKLEP

»Imeti družino« je družbeno pričakovano. Okoli družine se bijejo številni ideološki boji, kaj pravzaprav družina je in kaj jo določa. Je odraz moralno ideoloških predstav in socialno političnega delovanja (Rener in drugi, 2006). Vrednote so namreč splet zelo osebnih in obenem tudi družbeno pogojenih življenjskih stališč in presoj. Z rojstvom otroka se oblikuje družina in z njenim nastankom potreba po delitvi skrbi za otroka, del v gospodinjstvu in njihove vzgoje. Izvrševanje starševstva pomeni opravljanje vzgojne, socializacijske, časovne in materialne vloge, ki angažirajo straša v celoti. Če pa starševstvo izvršuje zgolj en starš, je opravljanje vseh teh vlog še toliko zahtevnejše. Enostarševske družine so najhitreje rastoča oblika družine v Sloveniji. So realnost današnjega časa. In samo ena izmed oblik družinskega življenja in načina življenja.

Menim, da je razveza oz. ločitev v primeru, kadar zveza za partnerja postane breme in neke vrste »prisila«, ko se posameznik počuti ujetega in ne napreduje v svojem osebnem razvoju, zagotovo boljša rešitev kot pa »ujetost« in vztrajanje v taki skupnosti. Časa, ki ga naši intervjuvani posvetijo sebi in svojim dejavnostim, imajo relativno malo. Večina ves prosti čas preživi s svojimi otroki. Opazno je, da starši dajejo prednost zadovoljevanju potreb svojih otrok, medtem ko sebe uvrščajo na drugo mesto, ker želijo v največjem obsegu poskrbeti za otroke, zanemarjajo pa lastne želje in potrebe. S tem trpi odnos do samih sebe. In to bo zagotovo veljalo do trenutka, ko otroci ne bodo več 100% odvisni od svojih staršev. Lahko trdimo, da imajo po razpadu veze ali zakona največji pomen v enostarševskih družinah podporne mreže. Pomagajo jim prestopiti prvo stopnico, jim stojijo ob strani, se z njimi smeji, jokajo in nadomeščajo bivšega partnerja. Na drugi stopnici se vsekakor soočijo z novo organizacijo življenja, veliko stopnjo prilagodljivosti in novimi zahtevami po usklajevanju vsakdanjega življenja. V veliki večini se je materialni in finančni status po nastanku enostarševske družine poslabšal, kar posledično pomeni, da določenih dobrin ne morejo zagotoviti tako sebi kot svojim otrokom in so v tem vidiku zagotovo prikrajšani.

Vsem je bilo skupno, da danes enostarševstvo sprejemajo kot način življenja. V zametkih nastajanja enostarševske družine je bil pri vseh prisoten strah, ki pa je čez čas dobil manjše oči. Danes živijo te družine tako kot vse ostale. Prav tako kot vse ostale se spopadajo in soočajo z vsakdanjim življenjem, novimi izkušnjami in novimi izzivi.

Skozi diplomsko nalogo sem ugotovila, da sama funkcionalnost družine ni odvisna od njene oblike, temveč od psihosocialnega in materialnega dogajanja znotraj družine. Ugotovila sem, da sam enostarševski status nima neposrednega vpliva na kvaliteto vsakdanjega življenja, ampak je kvaliteta življenja pogojena predvsem z materialnim statusom in družbenim vplivom.

Nihče od intervjuvanih ni izpostavil samostojnosti otrok. Jo bom pa jaz. Izhajam namreč prav tako iz enostarševske družine. In priznam, da sem danes, ko se ozrem v vsa ta leta nazaj, zelo hvaležna za vsako izkušnjo, ki sem jo prejela v takrat »razbiti družini«. Bilo je težko, predvsem na začetku. Celotna družina se je morala prilagoditi na novo nastalo situacijo, predvsem moja mama, saj je ostala sama s tremi otroki. Vendar je čas prinesel nove izzive, novo življenje, novo družino. Samo sprejeti smo jo morali. Otroci so prevzeli vlogo očeta, gospodinje, čustvene opore mami, eden drugemu, skratka nadomestili smo njegov (očetov) delež v družini in si ga razporedili medse. To nas je naredilo močnejše, zrelejše, prilagodljivejše. In bolj samostojne. V času nastanka »moje« enostarševske družine sem bila v svojem razredu edini otrok ločenih staršev. Danes je to nekaj popolnoma normalnega. Danes že zavidljiva ena četrtnina otrok živi v enostarševskih družinah. Ampak navsezadnje, to je bila pač moja družina in moja izkušnja. Kaj se dogaja za drugimi vrati, ve samo posameznik.

Menim, da bi bilo potrebno vse stereotipe glede negativnih vplivov enostarševskega statusa zavreči in opustiti ter razmišljati drugače. Zelo očitno je to današnja realnost in del našega vsakdanjega življenja.

6 LITERATURA

Bešlin, Gabi in Nataša Šumak. 2002. Kvaliteta življenja mater v enostarševskih družinah. *Socialno delo* 41 (5): 281–293.

Černigoj Sadar, Nevenka in Aleksandra Kanjuo Mrčela. 2006. Starši med delom in družino. *Teorija in praksa* 43 (5–6): 716–736.

Černigoj Sadar, Nevenka. 1996. *Kvaliteta življenja v Sloveniji*. Letno poročilo. Ljubljana: Center za raziskovanje družbene blaginje.

Čačinovič Vogrinčič, Gabi. 1998. *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Dremelj, Polona. 2004. Sorodstvo kot vir socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (43): 149–170.

Golombok, Susan. 2000. *Parenting: What really count?* London and New York: Routledge.

Narat, Tamara, Nada Stropnik, Mateja Nagode, Polona Dremelj, Ružica Boškić, Nadja Kovač in Barbara Kobal Tomc. 2011. *Revščina in socialna izključenost enostarševskih družin*. Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo (zaključno poročilo). Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/revscina_soc_izkljucenost_enostarsevske_2011.pdf (9. marec 2013).

Javni jamstveni in preživninski sklad Republike Slovenije. 2011. *Preživninski sklad – aktualno*. Dostopno prek: <http://www.jps-rs.si/si/1,101> (18. marec 2013).

Nagode Mateja, Mojca Novak in Polona Dremelj. 2003. *Socialne opore in socialna omrežja različnih tipov družin*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (zaključno poročilo).

Novak, Mojca, Nevenka Černigoj Sadar, Srečo Dragoš, Polona Dremelj, Anuška Ferligoj, Valentina Hlebec, Tina Kogovšek in Mateja Nagode. 2004. *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varnost.

Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Pavlič, Tanja. 2009. *Enostarševske družine*. Magistrska naloga. Koper: Fakulteta za humanistične študije.

Poljšak Škraban, Olga. 2007. Pojmovanja "normalnosti" procesov v družini; funkcionalnost in kompetentnost družinskega sistema. *Socialna pedagogika* 11 (2): 189–212.

Rener, Tanja, Vika Potočnik in Vera Kozmik. 1995. *Družine: različne – enakopravne*. Ljubljana: Vitrum.

Rener, Tanja. 2003. Enostarševske družine niso nepopolne družine. *Dnevnik*, 31. maj. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/objektiv/vec-vsebin/51900> (5. marec 2013)

---, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje*. Koper: Založba Annales.

Rener, Tanja, Živa Human, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab. 2008. *Novo očetovstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Založba Fakulteta za družbene vede.

Smart, Carol in Bren Neale. 1999. *Family Fragments?* Cambridge, Oxford. Malden: Polity Press.

Smart, Carol, Amanda Wade in Bren Neale. 2010. *New Childhoods: children and co-parenting after divorce*. Father Knowledge Centre Europe. Dostopno prek: <http://fkce.wordpress.com/2000/03/01/2/> (5. marec 2013)

SURS 2011. *Demografsko socialno področje – prebivalstvo*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4029 (13. marec 2013).

--- 2011a. Registrski popis 2011. Dostopno prek: <http://www.stat.si/popis2011/DefDruzine.aspx> (13. marec 2013).

--- 2012. Demografsko socialno področje. Dostopno prek: https://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4686 (13. marec 2013).

Stražar, Nataša. 2007. Bolečina in izziv ločitvenega procesa. *Socialna pedagogika* 7 (11): 213–236.

Švab, Alenka 2009. *Novi očetje – kdo so?* Dostopno prek: <http://csp.fdv.si/blog/alenka/2009/03/16/novi-ocetje-kdo-so/> (5. marec 2013).

--- 2011. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publično središče.

Ule Nastran, Mirjana. 1993. *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Znanstveno in publično središče.

--- in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: FDV. Center za socialno psihologijo.

Ule Nastran, Mirjana, Tanja Rener, Tjaša Žakelj, Metka Kuhar in Valentina Hlebec. 2003. *Tipi družin in socialne mreže*. Končno poročilo. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve RS.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR). Ur. l. RS 69/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093> (16. april 2013).

Zakon o socialno varstvenih prejemkih (ZSVarPre). Ur. l. RS 61/2010. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201061&stevilka=3350> (16. april 2013).

Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS). Ur. l. RS 62/2010. Dostopno prek:
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201062&stevilka=3387> (16. april 2013).

Žakelj, Tjaša. 2007. *Starševske vloge v razveznih postopkih*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- in Alenka Švab. 2009. Usklajevanje dela in družine. Med zakonodajnimi spodbudami in vsakdanjim življenjem. *Socialno delo* 48 (4): 215–226.

PRILOGA A: Vprašanja za delno strukturiran intervju

Socio – demografski podatki

- Spol, datum rojstva, kraj bivanja, izobrazba
- Status (zaposlen/a; samozaposlen/a; brezposeln/a)
- Stanovanjski status (lastniško; najemniško; živim/o pri starših)
- Kakšen status je bil prej? Poročen/a; partnerska zveza/izven zakonska skupnost
- Število otrok in leto starosti posameznega otroka?
- Starost otrok/a ob nastanku enostarševske družine?

Enostarševski status

- Razlog nastanka enostarševske družine?
- Koliko let je trajala vaša zakonska/partnerska/izven zakonska zveza?
- Kakšno je bilo vaše življenje pred nastankom enostarševske družine? V čem je razlika glede na današnjo situacijo? Kakšne spremembe je dogodek vnesel v vaše življenje?
- Kakšne so po vašem mnenju prednosti življenja v enostarševski družini in kakšne pomanjkljivosti?
- Kako imate urejeno skrbništvo nad otroci, kako imate urejene stike?

Materialni standard

- Ali je vaše finančno stanje slabše, kot je bilo pred nastankom enostarševske družine?
- Preživnina, urejena/neurejena?
- Kako se uskladite na finančnem in materialnem področju? Ste si našli še kakšno dodatno delo, ste zaprosili za kakšno dodatno pomoč pri državi, prejimate kakšne dodatke, ste vzeli kakšen kredit, ...?
- Ali je vaš materialni status pogojen s kvaliteto preživljanja prostega časa?
- Kako bi ocenili vaš materialni položaj, ali ste zadovoljni/nezadovoljni z materialnim statusom?

Vsakdanje življenje

- Kako poteka vaš vsakdanjik?

- Kakšne so največje težave s katerimi se soočate v vsakdanjem življenju?

Socialne mreže

- Kdo vam je najbolj pomagal ob prehodu v enostarševsko družino? Ali ocenjujete, da bi razvezo težje prenesli, če ne bi imeli podpore?
- Ali menite, da ima enostarševski status kakšno povezavo/vpliv na vaše podporne mreže?
- Kdo je tisti, ki vam najbolj pomaga? Na kakšen način vam pomaga, na katerih področjih pomoč najbolj občutite?
- Recimo, da bi se znašli v situaciji, ko bi potrebovali večjo vsoto denarja. Na koga bi se obrnili da vam posodi denar?
- No koga se obrnete, ko potrebujete npr. varstvo za otroka?
- S kom se običajno pogovarjate o osebnih stvareh (izmenjava mnenj, nasvetov), ki so za vas pomembne?
- Na koga se obrnete recimo če si želite sposoditi kakšno orodje, ali bi rabili pomoč pri hišnih opravilih, kdo so ljudje ki jih običajno prosite za to vrsto pomoči?
- Recimo, da vas doleti hujša bolezen in ne morete po nakupih oz. v lekarno po zdravila, na koga bi se obrnili?
- S kom se skupaj z otroki najpogosteje družite?
- Ali ste kdaj zaprosili za kakšno formalno pomoč, plačano varstvo?
- Ali imate stike z očetom/materjo otroka? Ali ste zadovoljni z njegovim/njenim sodelovanjem? Kaj pa sorodniki vašega partnerja? Se družite, vas obiščejo, vam nudijo pomoč pri otrocih?

Usklajevanje dela in družine

- Kako konkretno uskladite vlogo starša in zaposlenega, se vam zdi (ne)uspešno?
- Ključni dejavniki, ovire, na katere naletite ob usklajevanju?

Prostočasne aktivnosti

- Ali ste zadovoljni s preživljanjem prostega časa?
- Ali imate čas za vzdrževanje stikov s prijatelji? Ali si vzamete čas za kavo s prijatelji?
- Kolikokrat na teden si vzamete čas zase?
- Vaše dejavnosti v prostem času, se poslužuje kakšnih športnih aktivnosti?

Razmerje med materialnim statusom, usklajevanjem dela in družine ter časom zase

- Kaj vam predstavlja največjo težavo pri enostarševskem statusu? Materialni položaj, usklajevanje dela in družine ali to, da nimate dovolj časa zase?